

**Theologie en
Religiewetenschappen**
Faculteit der Godgeleerdheid
Vrije Universiteit Amsterdam

Uitgave:

Quality Assurance Netherlands Universities (QANU)
Catharijnesingel 56
Postbus 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: 030 230 3100
Fax: 030 230 3129
E-mail: info@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q331

© 2013 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

Inhoud

Rapport over de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing en de masteropleidingen Theology and Religious Studies en Theologie en Religiewetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam	5
Administratieve gegevens van de opleidingen	5
Administratieve gegevens van de instelling.....	6
Kwantitatieve gegevens over de opleidingen	6
Samenstelling van de commissie.....	6
Werkwijze van de commissie.....	7
Samenvattend oordeel over de kwaliteit van de bachelor- en masteropleidingen.....	10
Behandeling van de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling.....	16
BIJLAGEN.....	43
Bijlage 1: Curricula Vitae van de leden van de visitatiecommissie.....	45
Bijlage 2: Domeinspecifiek referentiekader.....	47
Bijlage 3: Beoogde eindkwalificaties	57
Bijlage 4: Overzicht van de programma's.....	59
Bijlage 5: Kwantitatieve gegevens over de opleidingen	65
Bijlage 6: Bezoekprogramma.....	67
Bijlage 7: Bestudeerde afstudeerscripties en documenten.....	71
Bijlage 8: Onafhankelijkheidsverklaringen.....	73

Dit rapport is vastgesteld op **27 november 2013**.

Rapport over de bacheloropleiding **Religie en Levensbeschouwing** en de masteropleidingen **Theology and Religious Studies** en **Theologie en Religiewetenschappen** van de **Vrije Universiteit Amsterdam**

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO.

Administratieve gegevens van de opleidingen

Bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

Naam van de opleiding:	Religie en Levensbeschouwing
CROHO-nummer:	56114
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	wo
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	Regulier Islam Boeddhisme (per 1 september 2012) Hindoeïsme (per 1 september 2012)
Locatie:	Amsterdam
Variant(en):	voltijd en deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31 december 2014

Masteropleiding Theology and Religious Studies

Naam van de opleiding:	Theologie & Religiewetenschappen
CROHO-nummer:	60824
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wo
Aantal studiepunten:	60 EC
Afstudeerrichtingen:*	- Bible Translation - Church Ministry - Evangelical and Reformation Theology - Living Reformed Theology - Geestelijke Zorg in Organisaties - Islamitische Geestelijke Zorg - Levensbeschouwelijke Vorming - Media, Religie en Cultuur - Verdieping Islam
Locatie:	Amsterdam
Variant(en):	voltijd en deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31 december 2014

* Met ingang van 1 september 2013 kent de masteropleiding Theology and Religious Studies vijf afstudeerrichtingen: Exploring a Discipline, Leadership, Media, Spiritual Care en Teaching Religious Diversity.

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

Naam van de opleiding:	Theologie en Religiewetenschappen
CROHO-nummer:	60825
Niveau van de opleiding:	master
Oriëntatie van de opleiding:	wo
Aantal studiepunten:	180 ec
Afstudeerrichtingen	- Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland - Doopsgezinde Broederschap - Hersteld Hervormde Kerk
Locaties:	Amsterdam
Variant(en):	voltijd en deeltijd
Vervaldatum accreditatie:	31 december 2014

Het bezoek van de visitatiecommissie Theologie en Religiewetenschappen aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam vond plaats op 5, 6 en 7 juni 2013.

Administratieve gegevens van de instelling

Naam van de instelling:	Vrije Universiteit Amsterdam (VU)
Status van de instelling:	bekostigd
Resultaat instellingstoets:	Ten tijde van het visitatiebezoek nog niet bekend.

Kwantitatieve gegevens over de opleidingen

De vereiste kwantitatieve gegevens over de opleidingen zijn opgenomen in Bijlage 5.

Samenstelling van de commissie

De commissie die de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing en de masteropleidingen Theology and Religious Studies en Theologie en Religiewetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam beoordeelde, bestond uit:

- Prof. dr. Dirk Hutsebaut (voorzitter), emeritus hoogleraar Godsdienstpsychologie aan de KU Leuven, België;
- Prof. dr. Peter Nissen, hoogleraar Spiritualiteitsstudies aan de Radboud Universiteit;
- Prof. dr. Eibert Tigchelaar, hoogleraar Bijbelwetenschappen aan de KU Leuven, België;
- Dr. Sipco Vellenga, godsdienstsocioloog aan de Universiteit van Amsterdam;
- Prof. dr. Stefan Wild, emeritus hoogleraar Islamitische studies en Semitische talen aan de Universiteit van Bonn, Duitsland;
- Prof. dr. Henk Witte, bijzonder hoogleraar Ignatiaanse spiritualiteit aan Tilburg University;
- Kiki Boomgaard MA (studentlid), alumna van de Research Master Religious Studies aan de Universiteit van Amsterdam.

Drs. Kees-Jan van Klaveren, medewerker van QANU, ondersteunde de commissie als projectleider. Mark Delmartino MA, freelance medewerker van QANU, was secretaris.

De curricula vitae van de leden van de commissie zijn opgenomen in Bijlage 1.

Werkwijze van de commissie

De beoordeling van de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing en de masteropleidingen Theology and Religious Studies en Theologie en Religiewetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam was onderdeel van een clusterbeoordeling. In het kader van deze clustervisitatie worden in de periode tussen oktober 2012 en juli 2013 dertig theologische en religiewetenschappelijke opleidingen van tien verschillende instellingen beoordeeld. De commissie hield haar formele startvergadering in twee sessies: voor de ene helft van de commissie direct voorafgaand aan het bezoek aan de Universiteit van Amsterdam (op 8 oktober 2012); voor de andere helft direct voorafgaand aan het bezoek in Utrecht (21 november 2012). Tijdens deze startvergaderingen werd de commissie geïnstrueerd, werden de taakstelling en werkwijze van de commissie besproken en kwam het domeinspecifieke referentiekader Theologie en Religiewetenschappen ter sprake. Dat referentiekader is opgenomen in Bijlage 2 bij dit rapport.

De commissie Theologie en Religiewetenschappen is samengesteld uit totaal twaalf commissieleden:

- Prof. dr. Dirk Hutsebaut (voorzitter), emeritus hoogleraar Godsdienstpsychologie aan de KU Leuven;
- Prof. dr. Herman Beck, hoogleraar Godsdienstwetenschap, in het bijzonder van de islam, aan Tilburg University;
- Kiki Boomgaard MA, alumna van de Research Master Religious Studies aan de Universiteit van Amsterdam;
- Ezra Delahaye MA, research master student Theology and Religious Studies aan Tilburg University;
- Prof. dr. Olav Hammer, hoogleraar Religiegeschiedenis aan de University of Southern Denmark;
- Prof. dr. Peter Nissen, hoogleraar Spiritualiteitsstudies aan de Radboud Universiteit;
- Prof. dr. Burcht Pranger, hoogleraar Geschiedenis van het Christendom aan de Universiteit van Amsterdam;
- Dr. Sipco Vellenga, Godsdienstsocioloog aan de Universiteit van Amsterdam;
- Prof. dr. Eibert Tigchelaar, hoogleraar Bijbelwetenschappen aan de KU Leuven;
- Prof. dr. Stefan Wild, emeritus hoogleraar Islamitische studies en Semitische talen aan de Universiteit van Bonn;
- Prof. dr. Henk Witte, bijzonder hoogleraar Ignatiaanse spiritualiteit aan Tilburg University;
- Prof. dr. Hans-Georg Ziebertz, hoogleraar Religiepedagogiek aan de Universiteit van Würzburg;

Voor ieder bezoek wordt op basis van eventuele belangenconflicten, expertise en beschikbaarheid een (sub)commissie samengesteld, bestaande uit vijf of zes commissieleden. Om de consistentie binnen het cluster te waarborgen woont professor Hutsebaut als voorzitter alle bezoeken bij. Coördinator van de clustervisitatie Theologie en Religiewetenschappen is drs. Kees-Jan van Klaveren, medewerker van QANU. Om de continuïteit te waarborgen voeren de secretarissen van de verschillende bezoeken herhaaldelijk overleg met de coördinator, die tevens bij de slotvergaderingen van de locatiebezoeken aanwezig is.

Voorbereiding

De Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit Amsterdam heeft voor elke te visiteren opleiding een aparte Kritische Reflectie geschreven en de belangrijkste aanvullende informatie bij deze opleidingen in twee lijvige bijlagenbundels verzameld. Na ontvangst van de documenten controleerde de projectleider deze zelfstudies op kwaliteit en compleetheid en stuurde ze door naar de deelnemende commissieleden. Deze lazen het aangeleverde materiaal en formuleerden naar aanleiding van de inhoud vragen. De secretaris verzamelde de vragen en groepeerde deze naar onderwerp en gespreksgerium.

Naast de zelfstudies lazen de commissieleden in totaal 65 scripties. Deze scripties werden aselekt – en in overleg met de commissievoorzitter – gekozen uit een lijst van afgestudeerden van de laatste twee voltooide studie jaren. Bij het trekken van de steekproef werden eindcijfer en afstudeerrichting als stratificatiecriteria gehanteerd. Ook werd gestreefd naar een evenredige verdeling over afstudeerrichtingen in verhouding tot het totaal aantal afgestudeerden in die richtingen.

Bezoek

Voorafgaand aan het bezoek stelde de projectleider in overleg met de commissievoorzitter en vertegenwoordigers van de opleidingen een programma voor de drie dagen van het bezoek samen. Dit bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als Bijlage 6. Tijdens een interne vergadering in Amsterdam op 5 juni 2013 bereidde de commissie het bezoek aan de Vrije Universiteit Amsterdam voor.

Voorafgaand aan het bezoek heeft de commissie de opleidingen verzocht om gesprekspartners te selecteren. Uitgangspunt bij deze selectie was het criterium van representativiteit: de opleidingen selecteerden studenten en alumni uit verschillende studie jaren en afstudeerrichtingen en docenten met een variërende mate van senioriteit. Voorafgaand aan het bezoek werd de selectie van gesprekspartners ter goedkeuring aan de commissievoorzitter voorgelegd. Gedurende het bezoek sprak de commissie achtereenvolgens met een vertegenwoordiging van het faculteits- en departementsbestuur, studenten, docenten, leden van de opleidings- en examencommissie en alumni.

De commissie bestudeerde tijdens het bezoek bovendien het ter inzage gevraagde materiaal. Studenten en docenten werden in de gelegenheid gesteld om buiten de reguliere gesprekken om met de commissie van gedachten te wisselen. Een persoon heeft van deze mogelijkheid gebruik gemaakt. Tijdens het bezoek besprak de commissie tijdens interne overlegmomenten haar voorlopige bevindingen over individuele opleidingen. Het laatste deel van het bezoek gebruikte de commissie voor een interne vergadering ter bespreking en afstemming van de bevindingen over alle opleidingen. Het bezoek werd afgesloten met een openbare mondelinge rapportage van de eerste indrukken en algemene waarnemingen door de commissievoorzitter.

Rapportage

Op basis van de bevindingen van de commissie stelde de secretaris een conceptrapport op. De commissieleden die bij het bezoek aanwezig waren werden uitgenodigd om dit rapport te becommentariëren. Na vaststelling van het conceptrapport vroeg de projectleider de betrokken faculteit om het rapport te controleren op feitelijke onjuistheden. Het commentaar van de opleidingen werd vervolgens besproken met de voorzitter en, waar nodig, met de overige commissieleden. Daarna is het rapport definitief vastgesteld.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 22 november 2011) heeft de commissie de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke Standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch en over de volle breedte uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch en over de volle breedte ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een (inter)nationaal voorbeeld.

Samenvattend oordeel over de kwaliteit van de bachelor- en masteropleidingen

Dit rapport geeft de bevindingen en overwegingen weer van de commissie Theologie en Religiewetenschappen over de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing en de masteropleidingen Theology and Religious Studies en Theologie en Religiewetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam. De commissie heeft tijdens het bezoek ook de bacheloropleiding Theologie beoordeeld, die de VU als joint degree aanbiedt samen met de Protestantse Theologische Universiteit. Deze opleiding zal in een apart rapport worden behandeld.

De commissie baseert haar oordeel op informatie uit de zelfstudies, de bestudeerde scripties, de documenten die tijdens het bezoek ter inzage beschikbaar waren en tijdens de gesprekken verkregen inlichtingen. De commissie heeft voor alle opleidingen zowel positieve aspecten opgemerkt als verbeterpunten gesignaleerd. Na deze tegen elkaar te hebben afgewogen, is de commissie tot het oordeel gekomen dat twee opleidingen voldoen aan de eisen voor basiskwaliteit die de voorwaarde zijn voor heraccreditatie. De commissie heeft vastgesteld dat een aantal scripties uit de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing niet aan de maat is. Het te realiseren eindniveau qua onderzoeksvaardigheden wordt volgens de commissie onvoldoende geborgd. Haar onvoldoende oordeel op deze standaard leidt volgens de beslisregels van de NVAO automatisch tot een onvoldoende eindoordeel voor de gehele bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing.

Bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing beoogt brede basiskennis, inzicht en vaardigheden bij te brengen op het vlak van religie en levensbeschouwing. Studenten kiezen voor een regulier godsdienstwetenschappelijk traject of een traditiespecifiek traject met een meer theologisch karakter: Islam, Boeddhisme of Hindoeïsme. De combinatie van theologische en godsdienstwetenschappelijke elementen geeft de opleiding een hybride karakter. De commissie heeft kennis gemaakt met een opleiding die een academische setting aanbiedt waarin, de simplex ordo indachtig, studenten en docenten met uiteenlopende levensbeschouwingen met elkaar in dialoog gaan en op een wetenschappelijke en persoonlijk betrokken wijze leren reflecteren. Opmerkelijk is dat de doelstelling van dialogisch leren niet vertaald wordt in de eindtermen.

De eindkwalificaties van de opleiding zijn getoetst aan de Dublin-descriptoren, hebben volgens de commissie een academische oriëntatie en sluiten aan bij wat internationaal gangbaar is op academisch bachelorniveau. Ze gelden voor alle afstudeerrichtingen en dekken volgens de commissie op hoofdlijnen de eindtermen af uit het domeinspecifieke referentiekader van het Disciplineoverlegorgaan Godgeleerdheid (DGO). Een verdere concretisering en een duidelijkere afstemming van de beoogde eindkwalificaties op de DGO-eindtermen zou hun relevantie en bruikbaarheid ongetwijfeld verhogen. Deze overweging laat volgens de commissie onverlet dat de opleiding passende eindtermen heeft geformuleerd. De commissie beoordeelt de beoogde eindkwalificaties van de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing dan ook als voldoende.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

De eigenheid van de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing komt volgens de commissie voornamelijk tot uiting binnen de verschillende afstudeerrichtingen. Zowel de

track regulier als de track Islam bieden elk een samenhangend programma waarbij de traditiespecifieke component bij Islam behoorlijk uitgebreid is. De commissie is van mening dat een programma met een iets groter aandeel aan gemeenschappelijke modules de samenhang van de opleiding zou versterken zonder afbreuk te doen aan het specifieke karakter van de verschillende tracks.

Binnen de opleiding is er een wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek; de vakken die de commissie steekproefsgewijs heeft bekeken, bevestigen die indruk. Onderzoeksvaardigheden komen voldoende aan bod in het programma, maar de voortgang van studenten bij het verwerven van die vaardigheden kan volgens de commissie systematischer in het oog gehouden worden. De nieuwe invulling van de modules academische vaardigheden en scriptievoorbereiding komt hier wellicht aan tegemoet.

De faculteit heeft een duidelijke visie op onderwijs. De nadrukkelijke aandacht voor het binnenperspectief vormt voor een heel aantal studenten precies de aantrekkingskracht van de faculteit. Het concept 'dialoog' is volgens de commissie - en de opleiding zelf - nog niet geoperationaliseerd. Aangezien de onderwijsleeromgeving aan de VU alle mogelijkheden biedt tot dialogisch leren, is er wellicht ruimte om die dialoog concreet vorm te geven in een cursus op bachelorniveau.

Individuele modules zijn studeerbaar; het vak Arabisch is pittig maar vormt volgens de commissie geen structurele belemmering van de studievoortgang. Het aantal contacturen kan wellicht uitgebreid worden en de contactmomenten gespreid over meer dan twee dagen per week. De rendementscijfers van de opleiding zijn nog niet aan de maat, maar de commissie heeft wel vertrouwen in de manier waarop de faculteit deze problematiek behartigt.

Het academisch personeel is goed gekwalificeerd voor de inhoudelijke en onderwijskundige aspecten van het programma. De gunstige docent-studentratio biedt ruimte voor interactie met studenten. De studiebegeleiding is op orde, maar het huidige aanbod kan nog verder worden gedifferentieerd, met name rond informatievoorziening over stage of studie in het buitenland. De opleidingscommissie ontwikkelt op dit moment een integraal kwaliteitszorgbeleid binnen de faculteit. Die aanpak zal ongetwijfeld bijdragen aan de onderwijskwaliteit in het algemeen en aan het kwaliteitsbewustzijn van management, docenten en studenten. De commissie beoordeelt de onderwijsleeromgeving van de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing als voldoende.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De commissie stelt vast dat de faculteit zich sinds kort meer inspant voor de borging van de kwaliteit van toetsing en beoordeling. De opleiding maakt op dit punt een inhaalslag. De examencommissie beschikt over zowel commitment als expertise om dit proces te begeleiden. Het fraudebeleid van de faculteit is duidelijk beschreven, maar kan volgens de commissie nog worden aangescherpt door systematisch ook alle papers te screenen op plagiaat.

De toetsen die ter inzage lagen bij de geselecteerde programmaonderdelen en de scripties die de commissie heeft beoordeeld, dateren uit een vroegere periode. De commissie heeft steekproefsgewijs vastgesteld dat er voldoende variëteit is in de toetsvormen en dat de toetsen aansluiten bij de leerdoelen van de programmaonderdelen. Echter, lang niet alle toetsen bevatten feedback en ook de relatie tussen feedback en score was niet steeds duidelijk. Bovendien waren er voor de scripties nauwelijks evaluatieformulieren beschikbaar.

Naast een aantal sterke eindwerkstukken zijn vijf scripties (op een steekproef van 25) uit de tracks regulier en Islam niet aan de maat. De commissie acht daarnaast vier andere scripties weliswaar van voldoende kwaliteit, maar beduidend zwakker dan het hoge beoordelingscijfer doet vermoeden. Scripties uit de track Islam misten de vereiste wetenschappelijke analyse, alsook de kritische houding en reflectie die van een eindwerkstuk op academisch bachelorniveau verwacht mogen worden. Ook werd de leesbaarheid bemoeilijkt door een beperkte schriftelijke taalbeheersing. Bij de onvoldoende scripties uit de track regulier was de vraagstelling niet helder, de tekst oppervlakkig en de analyse grotendeels afwezig. De commissie constateert dat een aantal maatregelen die zich bij deze analyse opdringen, inmiddels door de faculteit in beleid is omgezet: meer aandacht voor het scriptievoorstel, een tweede beoordelaar, bewaken en remediëren van de schriftelijke taalbeheersing, gebruik van een beoordelingsmatrix. De opleiding kan via de voorgenomen aanpassing van de module academische vaardigheden ook het vermogen tot kritische reflectie aanscherpen. Binnen de track Islam dienen zowel docenten als studenten zich bewust te zijn dat het object van hun studie in een westerse context en vanuit academisch perspectief wordt behandeld.

Hoewel de commissie de nieuwe aandacht voor kwaliteitsborging van toetsen waardeert, constateert zij dat de verbeteringen wel relatief laat in gang zijn gezet. De vastgestelde beperkingen op het vlak van de borging van toetsing bij de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing wegen voor de commissie zwaarder door dan de vastgestelde kwaliteit van het toetsbeleid in opbouw. Dit vooral omdat de commissie op basis van de scripties tot het oordeel is gekomen dat het gewenste eindniveau te vaak niet wordt behaald. De commissie beoordeelt de toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties van de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing dan ook als onvoldoende.

Volgens de beslisregels van de NVAO volgt uit een onvoldoende oordeel op standaard 3 ook een onvoldoende oordeel voor de hele bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	onvoldoende
Algemeen eindoordeel	onvoldoende

Masteropleiding Theology and Religious Studies (60 ec)

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De eenjarige masteropleiding Theology and Religious Studies richt zich op de bredere beroepsvelden van de theoloog en religiewetenschapper. Studenten konden tot 2012-2013 kiezen uit negen afstudeerrichtingen, maar vanaf september 2013 gaat de masteropleiding van start met vijf specialisaties: naast vier trajecten met een beroepsvoorbereidend karakter (spiritual care, teaching religious diversity, leadership, media) kunnen studenten met onderzoeksambities ook terecht in een vijfde, verdiepend, traject.

De opleiding beschikt naast generieke eindkwalificaties ook over eindtermen per specialisatie. De gemeenschappelijke eindkwalificaties zijn volgens de commissie zeer algemeen geformuleerd, maar conformeren in hun uitwerking volgens de Dublin-descriptoren aan de eisen van het DGO-kader. De reorganisatie van het masterprogramma biedt de gelegenheid om de generieke eindkwalificaties steviger te relateren aan de eindtermen van het domeinspecifiek referentiekader en de formulering van de trajectspecifieke eindtermen te harmoniseren. Deze overweging laat onverlet dat de commissie de beoogde eindkwalificaties van de masteropleiding Theology and Religious Studies als voldoende beoordeelt.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

De individuele afstudeerrichtingen van de eenjarige masteropleiding zijn adequaat opgebouwd maar vertonen weinig onderlinge samenhang. De commissie heeft er echter vertrouwen in dat de hervormde masteropleiding meer interne samenhang zal brengen. De afstudeerrichtingen Geestelijke Zorg zijn volgens de commissie zowel in het huidige als het nieuwe programma te kort en te basaal om een goede aansluiting te garanderen op het beroepsveld. De opleiding onderkent het probleem en zoekt een oplossing die passend is voor studenten, opleiding en werkveld. De commissie heeft tijdens het bezoek geopperd om een toeleidende bachelor-minor in de geestelijke zorg als bijkomende instroomeis te stellen.

Binnen de opleiding is er een wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek. De vakken die de commissie steekproefsgewijs heeft bekeken, bevestigen deze indruk. Naast die academische oriëntatie heeft de eenjarige master ook een professionele dimensie. Dit beroepsvoorbereidende karakter zal volgens de commissie nog beter tot zijn recht komen in het masterprogramma nieuwe stijl.

De instroomeisen voor de opleiding zijn volgens de commissie adequaat en duidelijk gedocumenteerd. De huidige masterstudenten vormen zeer kleine cohorten in de negen afstudeerrichtingen. De reorganisatie van het mastertraject zal die versnippering tegengaan. De commissie stelt vast dat relatief weinig studenten het programma binnen de nominale studietijd afronden, maar is van mening dat de nieuwe plaats van de masterscriptie in het programma de studievertraging zal verminderen. De onderwijsleeromgeving wordt zeer gelijkaardig ingericht voor de vier gevisiteerde opleidingen. De commissie is van mening dat personeel, studeerbaarheid, voorzieningen, studiebegeleiding en kwaliteitszorg aan de maat zijn in de masteropleiding Theology and Religious Studies en beoordeelt de onderwijsleeromgeving dan ook als voldoende.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De commissie stelt vast dat de faculteit zich sinds kort meer inspant voor de borging van de kwaliteit van toetsing en beoordeling. De opleiding maakt op dit punt een inhaalslag. De examencommissie beschikt volgens de commissie over zowel commitment als expertise om dit proces te begeleiden. Het fraudebeleid van de faculteit is duidelijk beschreven, maar kan volgens de commissie nog worden aangescherpt door systematisch ook alle papers te screenen op plagiaat.

De commissie heeft steekproefsgewijs vastgesteld dat er voldoende variëteit is in de toetsvormen en dat de toetsen aansluiten bij de leerdoelen van de programmaonderdelen. Echter, lang niet alle toetsen bevatten feedback en ook de relatie tussen feedback en score was niet steeds duidelijk. Bovendien waren er voor de scripties nauwelijks evaluatieformulieren beschikbaar.

Naast een heel aantal goede en zelfs excellente scripties beoordeelt de commissie twee eindwerkstukken (uit een steekproef van 25) als onvoldoende. De geconstateerde zwakheden liggen in het verlengde van de beperkingen die de commissie heeft vastgesteld bij de bachelorscripties. Aangezien de commissie slechts bij een beperkt aantal masterscripties problemen heeft vastgesteld en er vertrouwen in heeft dat de scriptie-aanpak nieuwe stijl op korte termijn zijn vruchten zal afwerpen, beoordeelt de commissie de toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties van de masteropleiding Theology and Religious Studies als voldoende.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180 ec)

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De driejarige masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen biedt een combinatie van theologisch onderzoek en voorbereiding op de kerkelijke beroepspraktijk waarbij studenten zich bekwamen in theologische, professionele en wetenschappelijke vaardigheden. Studenten kiezen bij aanvang voor een traject bij een van de seminaria die met de VU verbonden zijn. De afgestudeerde masterstudent is in staat om zowel een kerkelijke gemeente te leiden als door te stromen naar een promotietraject.

De eindkwalificaties van de opleiding zijn getoetst aan de Dublin-descriptoren, hebben een academische oriëntatie en sluiten aan bij wat internationaal gangbaar is op academisch masterniveau. De beoogde eindkwalificaties zijn in overeenstemming met de eisen van het DGO-kader en een adequate vertaling van de opleidingsdoelstelling in termen van kennis, vaardigheden, inzicht en attitude. De commissie beoordeelt de beoogde eindkwalificaties van de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen als voldoende.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

De driejarige masteropleiding bestaat uit een inleidend-, specialisatie- en beroepsvoorbereidend jaar waarbij studenten gedurende de hele opleiding modulen volgen die door de faculteit en de respectievelijke seminaria worden aangeboden. De samenhang komt volgens de commissie niet alleen tot uiting binnen de individuele trajecten, maar ook door de opname van seminariedocenten binnen de onderzoekssecties van de faculteit.

Binnen de opleiding is er een sterke wisselwerking tussen onderwijs en onderzoek. Bovendien komt de professionele oriëntatie ook duidelijk uit de verf. De vakken die de commissie steekproefsgewijs heeft bekeken, bevestigen deze indruk.

De onderwijsleeromgeving wordt zeer gelijkaardig ingericht voor de vier gevisiteerde opleidingen. De commissie is van oordeel dat alle aspecten van de onderwijsleeromgeving aan de maat zijn in de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen en beoordeelt deze standaard dan ook als voldoende.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De commissie stelt vast dat de faculteit zich sinds kort meer inspant voor de borging van de kwaliteit van toetsing en beoordeling. De opleiding maakt op dit punt een inhaalslag. De examencommissie beschikt over zowel commitment als expertise om dit proces te begeleiden. De faculteit beschikt over een duidelijk fraudebeleid dat volgens de commissie nog kan worden aangescherpt door systematisch ook alle papers te screenen op plagiaat.

De toetsen die ter inzage lagen bij de geselecteerde programmaonderdelen en de scripties die de commissie heeft beoordeeld, dateren uit de periode vóór de inhaalslag. De commissie heeft steekproefsgewijs vastgesteld dat er voldoende variëteit is in de toetsvormen en dat de toetsen aansluiten bij de leerdoelen van de programmaonderdelen. Echter, lang niet alle toetsen bevatten feedback en ook de relatie tussen feedback en score was niet steeds duidelijk. Bovendien waren er nauwelijks scriptie-evaluaties beschikbaar.

De scripties die de commissie steekproefsgewijs heeft beoordeeld, waren alle van voldoende niveau. Ze is daarom van oordeel dat de beoogde eindkwalificaties van de driejarige masteropleiding ook effectief worden gerealiseerd. De commissie beoordeelt de toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties van de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen als voldoende.

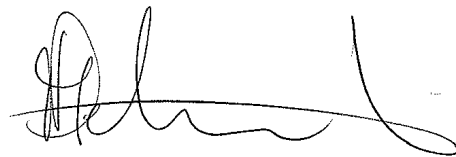
Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van de commissie verklaren hierbij dat alle leden van de commissie kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 27 november 2013

Prof. dr. Dirk Hutsebaut

Mark Delmartino MA

Behandeling van de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Ter beantwoording van de vraag of de eindkwalificaties van de opleidingen wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie voldoende zijn geconcretiseerd, beschrijft dit hoofdstuk achtereenvolgens het domeinspecifieke referentiekader, de doelstelling en het profiel van de opleidingen, en het niveau en oriëntatie van de beoogde eindkwalificaties.

Domeinspecifiek referentiekader

Voorafgaand aan de clustervisitatie hebben de deelnemende instellingen, verenigd in het Disciplineoverlegorgaan Godgeleerdheid (DGO), een domeinspecifiek referentiekader opgesteld. Dat kader is in dit rapport opgenomen als Bijlage 2. De commissie kan zich goed vinden in het referentiekader. Het beschrijft dat de opleidingen op het gebied van theologie en religiewetenschappen in Nederland een verscheidenheid aan structuren en doelstellingen bieden. Een belangrijk onderscheid is dat tussen de religiewetenschappelijke en de theologische opleidingen. Na de vorige onderwijsvisitatie heeft een aantal belangrijke ontwikkelingen plaatsgevonden. Zo is het religiewetenschappelijke accent versterkt en zijn een aantal opleidingen inmiddels in grotere, veelal geesteswetenschappelijke eenheden ingekaderd. De meeste masterprogramma's zijn geherstructureerd en ondergebracht in zogenaamde 'brede labels'. Voor theologische curricula die tevens als ambtsopleiding gelden, is de maximale studieduur van zes-en-een-half jaar verkort tot zes jaar en wordt kennis van de brontalen niet meer als vooropleidingseis gehanteerd maar in de opleiding zelf verworven.

De domeinspecifieke criteria die in het referentiekader zijn weergegeven, zijn gebaseerd op de Dublin-descriptoren en buitenlandse referentiekaders, met name de *benchmarks* van de Quality Assurance Agency voor Theology and Religious Studies. De opleidingen hebben als doel studenten op te leiden tot een elementair wetenschappelijk (bachelor-), dan wel een meer specialistisch wetenschappelijk (master)niveau op het gebied van het object van de studie. De meeste masteropleidingen duren één jaar, research masters hebben een studieduur van twee jaar, en theologische masters die tevens ambtsopleiding zijn kennen een studieduur van drie jaar.

De opleidingen aan de Vrije Universiteit Amsterdam die ter accreditatie worden aangeboden, passen in dit kader: binnen de faculteit der Godgeleerdheid gaat het om bacheloropleidingen in zowel religiewetenschappen als theologie (deze laatste opleiding betreft een joint degree met de Protestantse Theologische Universiteit en zal in een apart rapport behandeld worden), een masteropleiding met een breed label en een driejarige masteropleiding tot predikant. De bacheloropleidingen bieden de mogelijkheid om tijdens het programma gedurende één semester een universitaire minor te volgen die leidt tot een beperkte tweedegraadsbevoegdheid onderwijs.

Doelstelling en profiel van de opleidingen

In het voorwoord van de Kritische Reflecties schrijft de decaan van de Faculteit der Godgeleerdheid dat zowel het theologische als het religiewetenschappelijke onderwijs aan de faculteit uitgaat van de opvatting dat wetenschap niet neutraal of waardenvrij is, maar gestempeld wordt door de vooronderstellingen van haar beoefenaars. Studenten worden uitgedaagd om dialogisch te leren en identiteitsbewust en identiteitsvormend te denken. In het onderwijs wordt nadrukkelijk aandacht besteed aan de diversiteit aan seculiere en religieuze levensovertuigingen binnen de faculteit. Deze actualiserende toepassing van de klassieke *simplex ordo* (waarbij een theologische faculteit uitgaat van bepaalde normatieve noties) vormt volgens de website van de faculteit de verbindende schakel tussen de verschillende denominaties en godsdiensten die aan de faculteit zijn vertegenwoordigd. Dit betekent dat de wetenschappelijke staf verbonden is met geloofstradities en dat de spanning tussen normativiteit en descriptiviteit nadrukkelijk wordt verdisconteerd in het onderwijs, het onderzoek en het benoemingsbeleid van de faculteit.

De *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* beoogt volgens de Kritische Reflectie een brede basiskennis, inzicht en vaardigheden bij te brengen op een zodanig niveau dat de afgestudeerde in staat is een masteropleiding Theology and Religious Studies te volgen. De opleiding bestaat uit vier trajecten: naast de reguliere route, worden ook de routes Islam en sinds september 2012 Boeddhisme en Hindoeïsme aangeboden. Het gemeenschappelijke gedeelte van het curriculum biedt een academische setting waarin studenten met zeer uiteenlopende levensbeschouwingen met elkaar in aanraking komen en zo op een wetenschappelijke en persoonlijk betrokken wijze leren reflecteren op hun eigen en elkaars wereldbeelden en waarden. De traditiespecifieke modules worden zoveel mogelijk gedoceerd door docenten die zichzelf met die traditie verbonden weten.

De commissie stelt vast dat het profiel van de opleiding origineel is, maar wat hybride. Naast de reguliere track, die overeenkomt met een meer traditionele bacheloropleiding religiewetenschappen, worden drie traditiespecifieke tracks aangeboden waarbij de bestudering van de niet-christelijke godsdiensten niet beperkt blijft tot het buitenperspectief. In die zin sluit deze opleiding volgens de commissie ook mooi aan bij het bijzondere karakter van de VU en de visie op onderwijs van de faculteit. De pluriformiteit van de faculteit biedt bovendien alle kansen voor het tot stand brengen van wat in de zelfstudie een 'community of dialogical learners' wordt genoemd.

In de inleiding van het domeinspecifiek referentiekader wordt onderscheid gemaakt tussen theologische en religiewetenschappelijke opleidingen. De commissie stelt vast dat de *simplex ordo*, die oorspronkelijk een organisatievorm was voor theologische opleidingen, effectief in een geactualiseerde versie wordt gehanteerd binnen deze religiewetenschappelijke bacheloropleiding. Door de nadruk op het binnenperspectief in zowel documenten als gesprekken, komt volgens de commissie een religiewetenschappelijke opleiding naar voren met een eerder theologisch karakter voor wat betreft de track Islam. De onlangs opgestarte richtingen Boeddhisme en Hindoeïsme moeten nog tot volledige ontwikkeling komen maar neigen volgens de commissie in dezelfde richting. De reguliere track daarentegen behoudt haar religiewetenschappelijke karakter.

De eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* omvat de vroegere masteropleidingen Theology en Religie & Levensbeschouwing en richt zich uitdrukkelijk op de bredere beroepsvelden van de theoloog en religiewetenschapper. De masteropleiding kent negen specialisaties die in het collegejaar 2012-2013 voor de laatste maal in deze vorm worden aangeboden. Per 1 september 2013 gaat de masteropleiding van start met vijf specialisaties:

spiritual care, teaching religious diversity, leadership, media en verdieping theologie. Alle specialisaties worden op academisch niveau aangeboden met het oog op wetenschappelijk onderzoek en de individuele ontwikkeling van studenten. De beroepsgerichte specialisaties komen bovendien tegemoet aan de behoefte om meer perspectief te bieden op de arbeidsmarkt.

De commissie stelt vast dat de huidige negen afstudeerrichtingen hun oorsprong vinden in twee masteropleidingen die voorheen apart werden aangeboden. De huidige opleiding biedt volgens de commissie een brede waaier aan programma's aan waarin studenten die (aan de VU) zijn afgestudeerd als bachelor in de theologie of in religie en levensbeschouwing en geen ambities hebben voor het predikantschap hun gading kunnen vinden. De commissie is wel van oordeel dat de masteropleiding als zodanig nauwelijks een eigen profiel heeft, maar zich profileert in de verschillende afstudeerrichtingen. De commissie begrijpt dan ook de beslissing van de faculteit om de bestaande mastertrajecten op nieuwe leest te schoeien. De voorziene organisatie van de eenjarige masteropleiding zal naar de mening van de commissie leiden tot een duidelijker opleidingsprofiel, waarbij de aandacht voornamelijk gaat naar het beroepsvoorbereidende karakter. Binnen vier trajecten staat de afstemming met een beroepsveld en met de eisen van de arbeidsmarkt centraal. Ook het masteronderzoek is gerelateerd aan het beroepsveld. Studenten die een onderzoeksgeoriënteerde opleiding ambiëren in de theologie of de religiewetenschap, worden volgens de commissie niettemin ook op hun wenken bediend in de vijfde afstudeerrichting.

De driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* is gericht op een combinatie van theologisch onderzoek en (voorbereiding op de) kerkelijke beroepspraktijk. Aan het einde van de opleiding moet de student in staat zijn een kerkelijke gemeente te leiden, maar is het ook mogelijk om door te stromen naar een promotietraject. Van de student worden goede communicatieve, educatieve, pastorale en missionaire vaardigheden verwacht. Daarnaast ligt er ook nadruk op reflectie op de eigen positie en het eigen handelen. Er zijn speciale trajecten voor de studenten van de Unie van Baptistengemeenten in Nederland, de Doopsgezinde Broederschap, de Hersteld Hervormde Kerk en sinds 2013 ook de Remonstrantse Broederschap. De opleiding wordt in 2012-2013 voor het laatst in de huidige vorm aangeboden, per 1 september 2013 gaan de nieuwe masterprogramma's van start.

De commissie stelt vast dat de bestaande driejarige masteropleiding wordt aangeboden met het oog op het verwerven van theologische, professionele en wetenschappelijke bekwaamheid. De opleiding positioneert zich binnen het kader van de simplex ordo waarbij naast 'regulier' onderwijs door de VU ook de religieuze tradities van de respectievelijke seminaria een belangrijke rol spelen. Die aanpak blijft bewaard na de reorganisatie van de driejarige masteropleiding. De nieuwe opleiding is volgens het panel eerder vernieuwend qua organisatie van het curriculum dan op het vlak van profilering en doelstelling.

Eindkwalificaties

De eindkwalificaties van de drie gevisitteerde opleidingen zijn opgenomen in Bijlage 3 bij dit rapport. Volgens de Kritische Reflecties zijn de vastgestelde eindtermen conform het door het DGO in 2012 opgestelde domeinspecifieke referentiekader (zie Bijlage 2). De faculteit der Godgeleerdheid van de VU was betrokken bij de totstandkoming van dit kader en heeft het uiteindelijk akkoord bevonden.

Volgens de OER beoogt de *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* een brede basiskennis, inzicht en vaardigheden bij te brengen op het vlak van religie en levensbeschouwing zodat de afgestudeerde bachelor in staat is een masteropleiding *Theology and Religious Studies* te

volgen. De commissie stelt vast dat de eindtermen van de bacheloropleiding zeer algemeen geformuleerd zijn en gelden voor alle routes. In tegenstelling tot de andere gevisiteerde opleidingen worden er geen specifieke of bijkomende eindkwalificaties geformuleerd voor de verschillende afstudeerrichtingen. Bij een vergelijking van de beoogde eindkwalificaties van deze bacheloropleiding met de eindtermen zoals die door DGO naar voren worden geschoven voor een bachelor religiewetenschappen, stelt de commissie vast dat er geen specifieke eindkwalificatie is die overeenkomt met de DGO-eindterm “elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de religiewetenschappen”. De vaardigheden die binnen het DGO-kader in enig detail opgesomd staan, worden bovendien samengebracht onder de noemer “academische vaardigheden die voldoen aan de eisen van de Dublin-descriptoren voor een wo-bachelor”. Daarnaast ontbreekt een specifieke verwijzing naar de afstemming van de eindkwalificaties op de eisen van de arbeidsmarkt. Tenslotte stelt de commissie vast dat de achtste/laatste eindkwalificatie veeleer een opsomming is van de programmatorische opties binnen de minor. Het verbaast de commissie dat de opleiding geen verdere afstemming nastreeft met de eindtermen van het DGO-kader. In het kader van de hoor-wederhoor procedure heeft het opleidingsmanagement aangegeven dat de herziening van de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing inmiddels ter hand is genomen. Hierbij wordt aandacht besteed aan de verbetering van de afstemming van de eindtermen met het DGO-kader en aan een meer nauwkeurige en specifieke formulering van de eindkwalificaties van de verschillende afstudeerrichtingen.

De eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* heeft naast algemene beoogde eindkwalificaties ook uitgebreide eindtermen per specialisatie. Twee specialisaties richten zich op het beroep van geestelijk verzorger. Het programma Geestelijke Zorg in Organisaties is geaccrediteerd door de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorger; Islamitische Geestelijke Zorg is erkend door het Contactorgaan Moslims & Overheid dat als zendende instantie fungeert voor geestelijk verzorger bij justitie, krijgsmacht en academische ziekenhuizen. De specialisatie Levensbeschouwelijke vorming kijkt naar de eisen vanuit het onderwijsveld en geeft toegang tot de eenjarige educatieve master waarmee studenten een eerstegraads lesbevoegdheid verkrijgen. Het panel stelt vast dat de gemeenschappelijke beoogde eindkwalificaties in zeer algemene termen worden gesteld. De formulering gebeurt op zodanige wijze dat de eindtermen voor het overgrote gedeelte toepasbaar zijn op vrijwel alle academische masteropleidingen. In de uitwerking van deze eindkwalificaties volgens de vijf Dublin-descriptoren komt volgens het panel wel duidelijk tot uiting dat de gemeenschappelijke eindtermen conform zijn aan de eisen van het domeinspecifiek referentiekader voor een masteropleiding. Voor elk van de negen afstudeerrichtingen bestaat er naast een specifieke doelstelling ook een aantal eindkwalificaties. De precisie van deze eindtermen verschillen naargelang de afstudeerrichting. De commissie stelt vast dat de beoogde specifieke eindkwalificaties van bijvoorbeeld de trajecten “Bible Translation”, “Media, Religie en Cultuur”, “Geestelijke Zorg in Organisaties” of “Islamitische Geestelijke Zorg” duidelijk omschreven zijn; voor de afstudeerrichting “Verdieping Islam” is de uitwerking van de specifieke eindtermen volgens de commissie daarentegen zeer beperkt. De commissie beveelt de opleiding aan de geplande reorganisatie van de masteropleidingen aan te grijpen om de eindkwalificaties duidelijker te relateren aan de eindtermen van het domeinspecifiek referentiekader alsook enige harmonisering aan te brengen in de formulering van de trajectspecifieke eindtermen. Bij diezelfde gelegenheid zou de opleiding de mogelijkheid te baat kunnen nemen om de eigen facultaire doelstelling van een “community of dialogical learners” steviger te verankeren in de doelstellingen van de verschillende opleidingen. Het is weliswaar geen specifieke eis van het DGO-kader, maar wel een eigen doelstelling waaraan de opleiding op dit ogenblik niet naar tevredenheid van de commissie beantwoordt.

De commissie stelt vast dat de driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* over duidelijke eindtermen beschikt die overeenkomen met de eisen van het DGO-kader ten aanzien van theologische masteropleidingen die opleiden tot een kerkelijk ambt. De commissie is van oordeel dat de algemene doelstelling van de opleiding – het aanleren van een theologische en professionele bekwaamheid – adequaat wordt vertaald in termen van kennis, vaardigheden, inzicht en attitude.

Niveau en oriëntatie

De vier Kritische Reflecties omvatten elk een overzicht waarin wordt aangegeven hoe de respectievelijke eindkwalificaties overeenkomen met de Dublin-descriptoren op bachelor-, c.q. masterniveau.

De eindkwalificaties van de bacheloropleiding *Religie en Levensbeschouwing* weerspiegelen volgens de zelfstudie het beoogde niveau en oriëntatie van de opleiding. De commissie heeft vastgesteld dat de eindkwalificaties van deze bacheloropleiding ook daadwerkelijk de verschillende Dublin-descriptoren voor het bachelorniveau afdekken. De wetenschappelijke oriëntatie van de opleiding komt volgens de commissie ook aan bod in een aantal eindkwalificaties.

Studenten die de bacheloropleiding hebben afgerond, beschikken volgens de Kritische Reflecties over basiskennis van religiewetenschappen en aanverwante disciplines die in het curriculum worden aangeboden. Alle afgestudeerden hebben een academische attitude ontwikkeld en geleerd om over hun persoonlijke positionering op het terrein van wetenschap en levensbeschouwing te reflecteren en te communiceren. De afgestudeerde is tevens in staat om zelfstandig complexe teksten te analyseren, problemen interdisciplinair op te lossen en de normatieve aard van vraagstukken te onderkennen en te evalueren.

Met het realiseren van de eindtermen voldoet de eenjarige masteropleiding aan de gangbare beschrijving van het masterniveau. De driejarige masteropleiding combineert theologische en professionele bekwaamheid met academische reflectie hierop. In die zin onderscheidt deze academische masteropleiding zich van een hbo-master. De commissie onderschrijft wat de opleiding in de zelfstudie aangeeft als een sterkte van de driejarige masteropleiding: de combinatie van seminarium en theologische faculteit laat studenten toe zich grondig voor te bereiden op de toekomstige positie in beroepsveld. De opleiding heeft aansluiting op de eisen van de verschillende kerken die zich aan de opleiding verbonden hebben.

Overwegingen

Volgens de commissie voldoen de vier gevisiteerde opleidingen aan de vereisten van het evaluatiekader voor wat betreft de beoogde eindkwalificaties. De commissie baseert haar positieve oordeel op volgende overwegingen.

De commissie is van mening dat over het algemeen de eindkwalificaties voldoen aan de eisen van het domeinspecifiek referentiekader voor elk van de gevisiteerde opleidingen. De eindkwalificaties zijn bovendien op systematische wijze getoetst aan de Dublin-descriptoren. De commissie is van oordeel dat de eindkwalificaties van de vier gevisiteerde opleidingen aansluiten bij wat (inter)nationaal gangbaar is en verwacht mag worden op bachelor-, resp. masterniveau. De opleidingen zijn bovendien wetenschappelijk georiënteerd. Dit blijkt niet alleen uit de formulering van de eindkwalificaties maar ook uit de expliciete koppeling van onderwijsinhoud en onderzoeksexpertise binnen de faculteit.

De *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* heeft volgens de commissie een origineel profiel: naast een reguliere track met een duidelijk religiewetenschappelijk karakter worden drie traditiespecifieke trajecten aangeboden, waarbij met name de track Islam eerder een theologisch karakter heeft. De beoogde eindkwalificaties gelden daarentegen voor alle afstudeerrichtingen en zijn derhalve in zeer algemene termen opgesteld. Het verbaast de commissie dat de opleiding geen concretere invulling geeft noch verdere afstemming nastreeft met de DGO eindtermen. De commissie geeft de opleiding ter overweging mee deze concretisering en afstemming alsnog door te voeren.

De eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* omvat negen afstudeerrichtingen. Vanaf september 2013 wordt de opleiding gereorganiseerd. Deze verandering zal volgens de commissie de profilering ten goede komen: naast vier trajecten met een duidelijk beroepsvoorbereidend karakter zullen ook studenten die een onderzoeksgeoriënteerde opleiding ambiëren, terecht kunnen in een vijfde, verdiepende, afstudeerrichting. De opleiding beschikt naast algemene eindkwalificaties ook over eindtermen per specialisatie. De commissie stelt vast dat de gemeenschappelijke eindkwalificaties in zeer algemene termen worden gesteld maar in hun uitwerking volgens de Dublin-descriptoren duidelijk conformeren aan de eisen van het DGO kader. De commissie geeft de opleiding ter overweging mee de geplande reorganisatie aan te grijpen om de algemene eindkwalificaties duidelijker te relateren aan de eindtermen van het domeinspecifiek referentiekader en de formulering van de trajectspecifieke eindtermen te harmoniseren.

De driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* biedt een combinatie van theologisch onderzoek en voorbereiding op de kerkelijke beroepspraktijk waarbij studenten zich bekwamen in theologische, professionele en wetenschappelijke vaardigheden. De beoogde eindkwalificaties zijn naar de mening van de commissie in overeenstemming met de eisen van het DGO-kader en een adequate vertaling van de opleidingsdoelstelling in termen van kennis, vaardigheden, inzicht en attitude.

Conclusie

De commissie beoordeelt standaard 1 als voldoende. Dit oordeel geldt voor de drie gevisiteerde opleidingen: de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing en de masteropleidingen Theology and Religious Studies en Theologie en Religiewetenschappen.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stelt de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

In dit hoofdstuk over de onderwijsleeromgeving wordt onderzocht of programma, personeel en voorzieningen het mogelijk maken om de beoogde eindkwalificaties te realiseren. Aspecten die achtereenvolgens aan de orde komen zijn: de opbouw en samenhang van de curricula, de professionele en wetenschappelijke oriëntatie, het didactisch concept, de instroom en het rendement, studeerbaarheid en studielast, wetenschappelijk personeel, studiebegeleiding en voorzieningen, en kwaliteitszorg.

Opbouw en samenhang

De verschillende opleidingscomponenten van de individuele programma's zijn beschreven in Bijlage 4 bij dit rapport. Het programma van de bacheloropleiding telt in totaal 180 ec en bestaat uit zes semesters met elk twee periodes van 12 ec en een periode van 6 ec. De voltijdvariant van de opleiding omvat drie jaar, de deeltijdvariant wordt gevolgd in zes jaar.

De *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* bestaat uit een inleidend eerste jaar, een verdiepend tweede jaar, een minor in het vijfde semester en een afsluitend semester met specialisatievakken en de bachelorscriptie. Het programma is opgebouwd rond vier leerlijnen: religieuze en seculiere levensbeschouwingen, filosofie en ethiek, sociale wetenschappen en vergelijkende religiewetenschappen. Daarnaast geeft elk van de vier afstudeerrichtingen een specifieke invulling aan het programma: het reguliere traject omvat vakken over de grote godsdiensten en levensbeschouwingen, terwijl de traditiespecifieke trajecten Islam, Hindoeïsme en Boeddhisme identiteitsgebonden vakken omvatten. De omvang van de specifieke opleidingsonderdelen verschilt enigszins per traject maar bedraagt volgens de kritische reflectie niet meer dan 40% (72 ec) van het totale programma. In het vijfde semester kunnen studenten hun programma verdiepen of verbreden: ook een stage, buitenlandverblijf of educatieve minor behoren tot de mogelijkheden. Studenten uit de track Islam dienen deze ruimte in te vullen met Arabisch. In het laatste semester wordt de bachelorscriptie van 6 ec voorafgegaan door een voorbereidende module van eveneens 6 ec.

Volgens de commissie is het programma voornamelijk opgebouwd binnen de vier trajecten waarbij een aantal vakken gemeenschappelijk zijn voor al dan niet alle afstudeerrichtingen, terwijl andere vakken specifiek zijn voor een bepaald traject. De leerlijnen komen minder duidelijk tot uiting in het programma. De commissie constateert wel dat het aandeel van traditiespecifieke opleidingsonderdelen door de profileringsruimte meer kan bedragen dan de voorziene 40%. Zo wordt bij de track Islam de profileringsruimte van 30 ec gebruikt voor de verplichte vakkenreeks Arabisch. Bij deze track stelt de commissie vast dat er minder aandacht dan in de andere tracks besteed wordt aan de verschillende wereldgodsdiensten. Studenten van hun kant betreurden dat het traject Islam geen ruimte laat voor eigen profilering. Het is volgens de commissie nog te vroeg om uitspraak te doen over de effectieve samenhang van de nieuwe tracks Hindoeïsme en Boeddhisme. Ze stelt wel vast dat het curriculum van de track regulier inhoudelijk samenhangend is. Dit is ook het geval voor het

traject Islam in de huidige vorm, hoewel volgens de commissie ook een programma met een iets kleiner aandeel van traditiespecifieke Islam-vakken nog steeds voldoende samenhang zou vertonen.

De eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* telt 60 ec en wordt voltijds en deeltijds aangeboden. De opleiding bestaat uit negen afstudeerrichtingen, die in 2012-2013 voor het laatst in deze vorm van start gaat. Alle programma's omvatten 33 ec aan verplichte modules: de hoofdvakken van het respectievelijke traject (12 ec), het vak General Research Skills (3 ec) en de afstudeerscriptie (18 ec). Volgens de kritische reflectie vormt het huidige aanbod aan electives een belangrijk onderwijskundig knelpunt. De samenhang van de individuele programma's per student wordt in eerste instantie verzekerd door de coördinator van het gekozen programma. Met het oog op de masterscriptie adviseert de thesisbegeleider bij de selectie van keuzevakken. De examencommissie keurt individuele studieprogramma's goed die vakken omvatten van buiten de faculteit of universiteit. Vanaf september 2013 wordt het masteronderwijs anders opgebouwd; het eenjarige masterprogramma bestaat dan uit vier beroepsvoorbereidende tracks en één traject verdieping. Daarnaast omvat het curriculum drie generieke modules rond academische vaardigheden voor alle masterstudenten.

De commissie is van oordeel dat de individuele afstudeerrichtingen adequaat zijn opgebouwd maar dat de verschillende programma's binnen de huidige masteropleiding weinig samenhang vertonen met elkaar. Studenten, zo heeft de commissie vastgesteld tijdens het bezoek, waren tevreden met de ruimte die ze kregen om hun interesse te volgen en slaagden er niettemin in een op individuele basis samenhangend programma te creëren. De commissie heeft met de nodige aandacht gekeken naar zowel het huidige als het nieuwe programma en gaat ervan uit dat de herziene opleiding meer interne samenhang zal brengen, onder meer via een aantal gemeenschappelijke vakken. De commissie verbaast er zich wel over dat deze programmawijziging, die door een vorige visitatiecommissie reeds was voorgesteld, nu pas wordt gerealiseerd.

De commissie heeft zich tijdens het bezoek met name toegelegd op de samenhang en de kwaliteit van de afstudeerrichtingen Geestelijke Zorg in Organisaties en Islamitische Geestelijke Verzorging; beide programma's kunnen naar de mening van de commissie sterker worden aangezet. De huidige curricula geven de commissie niet de indruk het resultaat te zijn van een samenhangende visie op geestelijke verzorging, maar veeleer een verzameling modules met een vaak inleidend karakter die reeds voorhanden waren. Bovendien is de stagecomponent zeer beperkt voor de afstudeerrichting Geestelijke Zorg in Organisaties. De opleiding heeft aangegeven dat beide programma's in het nieuwe programma op andere leest worden geschoeid: de nieuwe track Spiritual Care wordt inhoudelijk en programmatorisch vanuit een totaalconcept aangeboden. De commissie stelt vast dat het nieuwe programma weliswaar sterker in elkaar zit, maar dat het geheel toch nog een behoorlijk inleidend karakter heeft met veel aandacht voor modules die zeer basaal zijn voor een startende professional. In de huidige vorm is de eenjarige masteropleiding Geestelijke Verzorging volgens de commissie te kort om een goede aansluiting te garanderen op het beroepsveld. Tijdens het bezoek heeft de commissie daarom de opleiding ter overweging meegegeven het programma Geestelijke Verzorging uit te breiden door bijvoorbeeld als instroomeis vast te leggen dat studenten in de bacheloropleiding een minor hebben gevolgd die gericht is op geestelijke verzorging. De opleiding is momenteel in overleg met de beroepsvereniging en het beroepsregister, alsook met andere aanbieders van eenjarige masteropleidingen Geestelijke Verzorging over het aanbieden van een postinitieel verdiepingstraject dat duaal kan worden gevolgd.

De driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* omvat 180 ec verspreid over drie jaar van 60 ec of zes jaar van 30 ec. Alle trajecten worden gevormd door een generiek deel (circa 60%) en een seminarium (circa 40%). De studenten kiezen vanaf het begin een traject van een bepaald seminarium. Het eerste jaar biedt een gemeenschappelijke wetenschappelijke basis. In het beroepsvoorbereidende jaar verschillen de vakken per seminarium, afhankelijk van de kerkelijke eindtermen. Het specialisatiejaar bestaat uit verdieping, onderzoeksvaardigheden en de masterscriptie. Voor de verdieping kiezen studenten uit modules van vijf secties: bijbelwetenschappen, dogmatiek en oecumenica, kerkgeschiedenis, godsdienstfilosofie en vergelijkende godsdienstwetenschappen, en praxis. Studenten van het Hersteld Hervormd Seminarium volgen eerst het specialisatiejaar en eindigen met het beroepsvoorbereidende jaar. Andere seminaria eindigen het programma met het specialisatiejaar. Aan het begin van het specialisatiejaar worden de individuele programma's met de masterspecialisatiecoördinator concreet ingevuld. De afstemming van de modules binnen elk traject en de keuzes die de student in overleg met de masterspecialisatiecoördinator maakt, garanderen de samenhang van het onderwijsprogramma van elke individuele student. Vanaf september 2013 wordt ook de driejarige masteropleiding hervormd. De belangrijkste componenten van de huidige opleiding blijven bewaard, alsook de verhouding tussen facultair onderwijs en modules die worden aangeboden door de seminaria.

De commissie stelt vast dat ook voor deze opleiding de samenhang veeleer in de individuele afstudeerrichtingen zit dan tussen de verschillende programma's. Binnen één traject wordt de samenhang volgens de commissie wel versterkt door het feit dat docenten uit de seminaria deel uitmaken van de secties binnen de faculteit. Het Hersteld Hervormd Seminarium bouwt het programma anders op dan de overige seminaria. Deze aanpak, waarbij de masterscriptie reeds in het tweede jaar aan bod komt, lijkt de commissie minder voor de hand liggend. Deze indeling doet afbreuk aan het karakter van de masterscriptie als afsluiting van de opleiding en als blijk van behaald eindniveau. De commissie pleit er dan ook voor om het driejarige masterprogramma 'nieuwe stijl' vanaf 2013-2014 zoveel mogelijk gelijkvormig op te bouwen over de verschillende seminaria heen. De commissie vernam tijdens het bezoek dat het Hersteld Hervormd Seminarium kennis van het Latijn vooropstelt als toegangseis tot het ambt, maar dat dit vak niet aangeboden wordt in het reguliere curriculum. Studenten (zonder vooropleiding Latijn) dienen dit vak dus bovenop het bestaande programma te volgen. Volgens het faculteitsmanagement is er geen ruimte voor Latijn in het masterprogramma en zou zulke deficiëntie beter opgelost worden tijdens het bachelorprogramma. De commissie is van mening dat studenten in ieder geval een eventuele deficiëntie moeten kunnen wegwerken tijdens hun reguliere bachelor- of masterprogramma, en niet als een extra module bovenop de reguliere studielast.

Om zich een oordeel te kunnen vormen over de *kwaliteit van de curriculumonderdelen* van alle opleidingen heeft de commissie tijdens de visitatie steekproefsgewijs de beschikbare informatie over de inhoud van in totaal 19 vakken bestudeerd (zie Bijlage 7). Daaruit heeft ze geconcludeerd dat de inhoudelijke kwaliteit verschilt per vak maar dat deze kwaliteit over het algemeen voldoende hoog is en aansluit bij de gestelde opleidingsdoelen. Het niveau van de vakken is zeker gepast voor respectievelijk een academische bachelor- of masteropleiding.

De commissie heeft tijdens het bezoek de samenhang van de individuele modules aan de orde gesteld in verschillende gesprekken met studenten en docenten. Zij gaven aan dat de individuele vakken logisch op elkaar aansluiten en dat docenten op de hoogte zijn van wat collega's in hun colleges aan bod laten komen. De bachelorstudenten zien over het algemeen een stapsgewijze verhoging van het niveau binnen de opleiding. De masterstudenten en alumni gaven aan dat zij een duidelijk toename van de complexiteit waarnemen tussen vakken

in de bachelor- en de masterfase. De behandeling van het materiaal in de colleges gebeurt bovendien op een ander – hoger – niveau waarbij ook meer en diepgaandere inbreng verwacht wordt van de masterstudenten. Op basis van die feedback en de eigen vaststellingen met betrekking tot de bestudeerde vakken, oordeelt de commissie dat de individuele programmaonderdelen inhoudelijk en qua niveau de samenhang binnen de respectievelijke curricula verzekeren.

De manier waarop leerdoelen van programmaonderdelen aansluiten bij de beoogde eindkwalificaties van de respectievelijke opleidingen wordt aangegeven in de digitale bijlage bij de Kritische Reflectie. De commissie is van mening dat de individuele modules een bijdrage leveren tot die eindkwalificaties en deze in beginsel ook voldoende afdekken. De commissie gaat er met andere woorden van uit dat het succesvol doorlopen van de huidige programma's ertoe leidt dat studenten ook voldoen aan de beoogde eindkwalificaties.

Wetenschappelijke oriëntatie

Op basis van de Kritische Reflectie en de gesprekken met zowel docenten als studenten stelt de commissie vast dat er uitgebreide interactie is tussen onderwijs en onderzoek in alle jaren van de *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing*. Het studiemateriaal dat de commissie heeft bestudeerd, komt in deze overeen met het beeld dat de Kritische Reflectie schetst over de wetenschappelijke oriëntatie van de opleidingen.

Tijdens het gesprek gaven studenten aan dat onderzoek aan bod komt in hoor- en werkcolleges en dat in de bacheloropleiding voldoende aandacht gaat naar onderzoeksvaardigheden en academische vorming. Gedurende het eerste jaar volgen studenten een werkcollege Academische Vaardigheden dat naast het reguliere curriculum wordt aangeboden. Verschillende vaardigheden komen aan bod, waarna ze in het reguliere programma worden geoefend en getoetst. De commissie is verbaasd dat er geen aparte studiepunten worden toegekend aan dit werkcollege en heeft vastgesteld dat de perceptie van dit college verschilt bij studenten en docenten. De commissie pleit dan ook voor een duidelijke structuur waarbij de activiteiten behouden blijven (al dan niet als apart werkcollege) maar de effectieve studiebelasting en studiepunten worden toegewezen aan een of meerdere modules. De commissie is van mening dat de bacheloropleiding structureel-programmatorisch voldoende aandacht besteedt aan onderzoeksvaardigheden, maar ziet niettemin ruimte voor verbetering in de manier waarop de opleiding consequent de mate van daadwerkelijke beheersing van de beoogde vaardigheden inbouwt, bijhoudt en nagaat. De commissie ondersteunt dan ook de plannen van de opleiding om vanaf 2013-2014 meerdere en meer gekwalificeerde docenten in te zetten bij de modules Academische Vaardigheden en Voorbereiding Scriptie.

De commissie stelt met instemming vast dat zowel de faculteit in het algemeen als de individuele secties wetenschappelijke activiteiten organiseren die zij expliciet openstellen voor bachelor- en masterstudenten. Zo vinden tijdens de Graduation Week de promoties plaats en worden symposia en congressen georganiseerd. Daarnaast worden regelmatig bijeenkomsten gehouden voor de gehele faculteit waarin steeds een recent verschenen boek van een docent besproken wordt met referenten uit andere faculteiten of universiteiten.

Ook in de *beide masteropleidingen* stelt de commissie een adequate interactie vast tussen onderzoek en onderwijs. De programma's van de masteropleidingen zijn ingebed in het lopende onderzoek van de secties. Programmaonderdelen bieden een mix van algemene kennis en recent verworven onderzoekskennis. De interactie tussen onderzoek en onderwijs krijgt ook binnen de verschillende secties gestalte. Door op academisch niveau te participeren in de

discussie oefenen studenten zich in het bedrijven van theologie. Algemene wetenschappelijke kennis wordt in de eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* vooral aangereikt in het eerste hoofdvak van de specifieke track. De electives leren studenten vakoverstijgend over bepaalde actuele thema's na te denken terwijl docenten voor deze modules kunnen putten uit recent onderzoek. De interactie tussen onderwijs en onderzoek in de driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* krijgt vooral gestalte in het specialisatiejaar. Daarin krijgen studenten te maken met het eigen onderzoek van de betreffende docenten en laten docenten studenten door middel van een paper participeren in een deel van hun onderzoek.

Studenten gaven aan dat hun academische vaardigheden tijdens de masteropleiding verder toenemen. Naast de wetenschappelijke vaardigheden die aan bod komen in de module General Research Skills, worden in alle vakken opdrachten voor een presentatie of werkstuk gegeven, die nadien van uitgebreide feedback wordt voorzien. Op basis van de Kritische Reflectie en de gesprekken met studenten en docenten is de commissie van mening dat er in *beide masteropleidingen* voldoende aandacht gaat naar het verwerven van academische vaardigheden, maar dat studenten met een hbo-achtergrond ondanks de pre-master vaak toch nog tegen een achterstand aankijken op het vlak van academische vaardigheden. Studenten gaven aan dat zij deze achterstand zoveel mogelijk trachten weg te werken door meer tijd te investeren in de opleiding. De commissie is van mening dat er wellicht binnen de masteropleiding nieuwe stijl en met name binnen de generieke module 'research skills' mogelijkheden zijn om deze achterstand binnen het bestaande kader van studiebelasting te verkleinen.

Professionele oriëntatie

De *drie opleidingen* zijn academisch georiënteerde studies, die studenten de bagage en het academisch denkniveau meegeven om op een breed terrein inzetbaar te zijn. Elke opleiding heeft echter ook een professionele oriëntatie in de programma's verwerkt, die ertoe moet leiden dat studenten op het einde van hun bachelor- of masteropleiding klaar zijn voor de arbeidsmarkt en hun verworven kennis en vaardigheden kunnen integreren in een beroep dat al dan niet strikt aansluit bij de opleiding.

De *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* beoogt de studenten op een zodanig niveau te brengen dat ze in staat zijn een masteropleiding in theologie of religiewetenschappen te volgen. Binnen het bachelorprogramma wordt geen specifieke module aangeboden die de studenten voorbereidt op de arbeidsmarkt. De meeste bachelorstudenten hebben wel de mogelijkheid om via een zogenaamde 'educatieve minor' beperkte tweedegraadsbevoegdheid te verwerven in het onderwijs. Een alternatieve invulling van deze profileringsruimte bestaat uit een stage in binnen- of buitenland. De studenten van de track Islam hebben hiervoor geen of onvoldoende profileringsruimte. Studenten en alumni gaven tijdens het bezoek aan dat zij de bacheloropleiding hadden aangevat met de bedoeling om door te stromen naar een mastertraject. Ook tijdens de bacheloropleiding zelf werd volgens studenten nauwelijks aandacht besteed aan mogelijke beroepsperspectieven na de bacheloropleiding. De commissie is van mening dat de opleiding de mogelijke beroepsperspectieven nadrukkelijker naar voren kunnen brengen. Onder verwijzing naar standaard 1 geeft de commissie de opleidingen ter overweging mee dat de afstemming op de arbeidsmarkt een element is van het DGO-kader dat nog niet vertaald is naar eindkwalificaties van de opleiding of naar leerdoelen van de individuele programmaonderdelen.

De masteropleidingen hebben daarentegen, afhankelijk van de gekozen afstudeerrichting, een al dan niet expliciete beroepsvoorbereidende component. Die component krijgt bovendien vanaf 2013-2014 in de structuur van het nieuwe masterprogramma een vaste plaats. Voor vier

subprogramma's van de eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* maakt een stage of leeronderzoek deel uit van het curriculum. De ruimte voor stages is beperkt (6ec of 12 ec) gezien de korte duur van de opleiding waarin ook het wetenschappelijke karakter dient gewaarborgd te zijn. De programma's van de afstudeerrichtingen Geestelijke Zorg in Organisaties en Islamitische Geestelijke Zorg zijn geaccrediteerd door de respectievelijke beroepsverenigingen. Bij de masterherziening wordt echter voor alle beroepsspecialisaties een stage van 12 ec ingevoerd. Na studie en discussie van het nieuwe masterprogramma, is de commissie van oordeel dat het beroepsvoorbereidende karakter van de opleiding beter tot zijn recht zal komen in de eenjarige masteropleiding nieuwe stijl.

Het driejarige masterprogramma *Theologie en Religiewetenschappen* heeft een wetenschappelijke oriëntatie en leidt op tot het beroep van predikant. Een jaar is expliciet gericht op de beroepsvoorbereiding: de vakken verschillen per seminarium en werken toe naar het behalen van de kerkelijke eindtermen. Het beroepsvoorbereidende jaar combineert en integreert het werken in een stagegemeente met het volgen van colleges over diverse theologische aspecten van het werk als predikant. Studenten gaven aan dat zij tijdens de opleiding enerzijds leren om wetenschappelijke expertise en kennis te vertalen naar professionele contexten en anderzijds zij het werk in de stagegemeente tot voorwerp van academische reflectie maken. Op basis van de Kritische Reflectie en de gesprekken met studenten, docenten en alumni is de commissie van oordeel dat de professionele oriëntatie van de driejarige masteropleiding aan de maat is.

Didactisch Concept

De commissie stelt vast dat de faculteit een duidelijke visie heeft op onderwijs. Uitgangspunt voor wetenschappelijk onderwijs in de theologie is volgens de Kritische Reflectie de cognitieve, academische en persoonlijke vorming van de student. Het didactisch concept vertrekt van de eigen visie van de Vrije Universiteit op theologie, de *simplex ordo*, die de student stimuleert om een eigen visie te ontwikkelen en ook de ruimte geeft aan docenten om hun visie, context en achtergrond te expliciteren. Studenten worden uitgedaagd tot dialogisch leren en identiteitsbewust en identiteitsvormend denken. De faculteit streeft naar een opleiding waarin gedegen kennisoverdracht hand in hand gaat met academische en persoonlijke vorming en onderwijs plaats vindt in een zogenaamde 'community of learners' waar docenten en studenten samen streven naar verbreding en verdieping van kennis en onderwijs en onderzoek elkaar inspireren. De commissie constateert dat deze visie zich vertaalt in (inter) actief onderwijs met uiteenlopende werkvormen, die ruimte biedt voor differentiatie en profilering. Vragen van geloof en rede worden expliciet besproken en waar mogelijk vormt de dialoog met andere christelijke en niet-christelijke tradities onderdeel van het leerproces.

De commissie heeft in de gesprekken met management, docenten en studenten vastgesteld dat de *simplex ordo* een voorname plaats inneemt binnen de verschillende opleidingen: studenten en docenten – zo gaven ze ook zelf aan – worden voortdurend aangemoedigd vanuit de eigen overtuiging een visie te ontwikkelen op de nieuw verworven kennis. Deze nadruk op en aandacht voor het binnenperspectief vormt volgens een heel aantal studenten juist de aantrekkingskracht van de VU-opleidingen en heeft zeker meegespeeld bij de uiteindelijke keuze voor een studie aan de VU. De commissie heeft tijdens de gesprekken echter ook geconstateerd dat studenten die met name de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing voornamelijk vanuit een buitenperspectief willen benaderen, vaak moeite hebben met de andere – meer dominante - benadering door docenten en medestudenten. Het pluralistische leerklimaat waar de VU zich op laat voorstaan gaat er in deze wel vanuit dat de student een levensbeschouwelijke visie wil ontwikkelen. Ook sommige docenten hebben het

blijkens de sterkte-zwakteanalyse in de kritische reflectie moeite met de community of dialogical learners.

De commissie heeft in het bestudeerde materiaal en tijdens de gesprekken met studenten en docenten geconstateerd dat het begrip dialoog nog niet als rode draad door de opleidingen loopt en zeker niet als dusdanig wordt gepercipieerd. De bijzondere kansen op het gebied van gesprek en dialoog, ontstaan door de toegenomen diversiteit in tradities en achtergronden van studenten- en docentenpopulatie, worden volgens de commissie inderdaad nog niet ten volle uitgebuit. Studenten en docenten geven aan dat tijdens de colleges te weinig ruimte is om diepgaand kennis te maken met andere tradities en elkaars visies en standpunten te bespreken. Studenten zijn – zo heeft de commissie vastgesteld – echter wel geïnteresseerd in die dialoog. Zoals reeds is opgemerkt in de secties over eindkwalificaties en samenhang, geeft de commissie de opleiding ter overweging mee het begrip dialoog steviger te verankeren in de doelstellingen van de respectievelijke opleidingen en dit ook aan bod te laten komen in het programma en in de leerdoelen van de betrokken programmaonderdelen. Op basis van de gesprekken gaat de commissie ervan uit dat dialoog op meer structurele wijze in het herziene mastercurriculum tot uiting zal komen.

Instroom en rendement

De commissie stelt vast dat de instroomeisen duidelijk zijn aangegeven in de Onderwijs en Examenregelingen (OER) van de respectievelijke opleidingen. De facultaire toelatingscommissie is verantwoordelijk voor de toelatingsprocedure voor zowel het bachelor- als het masterprogramma. Alle studenten met een vwo-diploma worden toegelaten tot de bacheloropleiding. Studenten die het Nederlands niet als moedertaal hebben, worden geacht het staatsexamen Nederlands als Tweede Taal en de Interuniversitaire Toelatingstoets Nederlands met goed gevolg te hebben afgelegd. Studenten met een bachelordiploma Religie en Levensbeschouwing of Theologie kunnen rechtstreeks instromen in de eenjarige masteropleiding Theology and Religious Studies. De toelatingscommissie gebruikt een instroomregeling bij het beoordelen van portfolio's van aanstaande studenten met een andere vooropleiding. In een bijlage van de OER staan die toelatingseisen opgesomd per afstudeerrichting. In een heel aantal gevallen kunnen studenten via een premaster van 30 ec toegelaten worden tot de specialisatie van hun keuze. Studenten met een bachelordiploma Theologie (klassieke godgeleerdheid) kunnen rechtstreeks instromen in de driejarige masteropleiding. De examencommissie bepaalt of een ander diploma erkend wordt als gelijkwaardig.

Op verzoek van de commissie heeft de faculteit tijdens het bezoek een overzicht ter beschikking gesteld van de studentenaantallen per afstudeerrichting. De commissie heeft ook de inschrijfgegevens en instroomgegevens per opleiding geraadpleegd: hieruit blijkt dat voor het cohortjaar 2012 in totaal ongeveer 175 studenten ingeschreven zijn voor een van de afstudeerrichtingen binnen de drie gevisiteerde opleidingen. Volgens die gegevens zijn er in 2012 in totaal 36 studenten ingestroomd. De cijfers per afstudeerrichting ondersteunen volgens de commissie ten volle de voorgenomen reorganisatie van het eenjarige masterprogramma aangezien de huidige tracks op dit ogenblik tussen 1 en 7 studenten tellen.

Rendementscijfers van de verschillende opleidingen worden, zoals gevraagd door de NVAO, in de Kritische Reflectie weergegeven in percentages. Het opleidingsmanagement heeft aangegeven tijdens het bezoek dat er binnen de *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* een redelijke grote studieuitval is, terwijl het rendement na vier jaar (57%) beneden het streefcijfer van de faculteit ligt (70%). Redenen voor deze tegenvallende cijfers zijn volgens het management een toename van het aantal studenten met een hbo-vooropleiding alsook de

intrinsieke motivatie van studenten: studenten die zich inschrijven voor een traditiespecifieke richting zijn vaak meer gemotiveerd en beter voorbereid dan studenten die zich voor de track regulier inschrijven. De strikte toepassing van het Bindend Studie Advies (BSA) schept duidelijkheid en leidt uiteindelijk tot meer rendement: volgens de BSA-regeling dienen studenten minstens 42 ec behaald te hebben tijdens het eerste jaar en moeten ze op het einde van het tweede studiejaar alle studiepunten van het eerste studiejaar halen. De commissie heeft er vertrouwen in dat de faculteit de rendementsproblematiek in het oog houdt en waar mogelijk de nodige initiatieven zal nemen om het streefcijfer van 70% te bereiken. De commissie vernam ook tijdens het bezoek dat vanaf 2013-2014 de harde knip wordt toegepast tussen bachelor- en masteropleiding. Aangezien er slechts één instroommoment per jaar is voorzien voor de driejarige masteropleiding, pleit de commissie voor een tweede instroommoment in de predikantsmaster.

Studielast en studeerbaarheid

De commissie stelt vast dat in alle opleidingen de studielast gelijk verdeeld is over de studiejaar en semesters. Bijlage 5 bij dit rapport bevat een overzicht van de contacturen per jaar en per opleiding. Elk semester bestaat uit twee periodes van 8 weken en één periode van 6 weken: in elke periode wordt in de voltijdvariant 2 modules tegelijk aangeboden, in de deeltijdvariant 1. De commissie heeft met instemming kennis genomen van het VU-brede beleid om vanaf 2013-2014 uitsluitend te werken met modules van 6 ec. Tot nu toe bestonden er zowel modules van 6 ec als 3 ec. De commissie heeft vastgesteld bij de bestudering van het studiemateriaal en in de gesprekken met studenten dat de modules van 3 ec in verhouding redelijk zwaar zijn en dus minder studeerbaar.

De commissie stelt vast dat het aandeel contacturen ongeveer 15% van de totale studielast bedraagt in zowel het eerste als het tweede jaar van de *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing*. Verspreid over een academisch jaar gaat het om 8 uur per week. De opleiding probeert de contactmomenten zoveel mogelijk in te roosteren op twee vaste dagen per week, zodat voltijd- en deeltijdstudenten gezamenlijk college kunnen volgen.

Tijdens het bezoek gaven bachelorstudenten aan tevreden te zijn met de studiebelasting, die zij aanvaardbaar vinden. Naast de vaste contacturen zijn er ook andere momenten waarop studenten op de faculteit aanwezig zijn, bijvoorbeeld voor het werkcollege Academische Vaardigheden. Individuele vakken vormen volgens de bachelorstudenten geen structurele struikelblok voor de studievoortgang, hoewel het vak Arabisch in de Islam-track wel behoorlijk pittig is. Indien studievertraging optreedt, is dat volgens studenten meestal te wijten aan de motivatie of de persoonlijke situatie van de student, niet aan de individuele moeilijkheidsgraad van bepaalde modules. De commissie is van oordeel dat de studielast in het bachelorprogramma zeker aanvaardbaar is en dat het aantal contacturen na de propedeuse erg beperkt is. Ze geeft de opleiding ter overweging mee om het aantal contacturen op te hogen – bijvoorbeeld via een cursus rond dialoog - en voor voltijdsstudenten te spreiden over meer dan twee dagen per week. Op deze manier bindt men de studenten meer aan de opleiding en de faculteit. Studenten, zo heeft de commissie geconstateerd in de gesprekken, staan zeker niet weigerachtig tegenover een (lichte) toename van het aantal contacturen.

De eenjarige masteropleiding *Theology and Religious Studies* telt een beperkt aantal contacturen – het aandeel colleges bedraagt maximaal 10% van de totale studiebelasting. Naast ruimte voor zelfstudie en scriptie maakt een stage van 6 ec of 12 ec deel uit van vier afstudeerrichtingen. Alle vakken worden aan het einde van de periode afgesloten met een werkstuk of tentamen zodat de student het volgende blok zonder achterstand kan aanvangen. De commissie stelt vast op basis van de rendementsgegevens dat relatief weinig studenten (30%) de studie binnen

de nominale duurtijd afronden. Studenten en docenten gaven aan dat met name de masterscriptie studievertragend werkt. De opleiding heeft om die reden het vak General Research Skills verplicht gesteld en reeds in het eerste semester geprogrammeerd zodat de student al in een vroeg stadium in contact komt met de begeleider. De commissie is van mening dat het programma studeerbaar is, maar raadt de opleiding aan de studeerbaarheid en het rendement aandachtig op te volgen in het nieuwe masterprogramma.

In de driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* vindt de masterscriptie plaats in het tweede semester van het specialisatiejaar, waarbij de scriptie reeds in het eerste semester wordt voorbereid. Tijdens het eerste jaar is het aantal contacturen nog aanzienlijk, vanaf het tweede jaar blijft dit zeer beperkt. In het beroepsvoorbereidende jaar is een stage van 12 ec voorzien. De jaarroosters vergen volgens de Kritische Reflectie een goede planning en overleg met de coördinator. Studenten gaven aan dat voorafgaandelijke planning noodzakelijk is, maar dat het definitieve individuele programma studeerbaar is. De commissie is van oordeel dat het programma niet al te zwaar is en perfect haalbaar binnen de vooropgestelde termijn.

Staf

Volgens de Kritische Reflectie telde de faculteit der Godgeleerdheid op 1 oktober 2012 in totaal 86 wetenschappelijke personeelsleden (waarvan 19 hoogleraren) voor een totale aanstelling van ongeveer 53 fte. De docenten verzorgen onderwijs in de verschillende opleidingen van de faculteit.

De facultaire *docent-studentratio* bedraagt volgens de Kritische Reflectie 1:8. In dit getal is ook de bacheloropleiding Theologie (joint degree met de PThU) opgenomen. Het is volgens de faculteit niet mogelijk om de onderwijsbelasting van individuele docenten uit te splitsen per opleiding. De commissie constateert dat de docent-studentratio voor alle opleidingen ruim is. Zulke verhouding schept goede mogelijkheden voor ruime aandacht vanuit de verschillende opleidingen voor hun individuele studenten.

Het onderwijs wordt verzorgd door vakspecialisten, die altijd een onderzoeks- en onderwijsaanstelling hebben. Volgens gegevens uit de Kritische Reflectie is 89% van de docenten gepromoveerd. Het viel de commissie op dat het juist de docenten uit het werkcollege Academische Vaardigheden waren, die niet gepromoveerd zijn. De opleiding gaf tijdens het gesprek aan dat er plannen zijn om vanaf 2013-2014 dit werkcollege steviger op de kaart te zetten met meer en beter gekwalificeerde docenten. De commissie heeft met instemming kennis genomen van dit voornemen.

Studenten zijn over het algemeen (zeer) tevreden over de academische en onderwijskundige kwaliteiten van de docenten. Een aantal studenten heeft in onderwijsbeoordelingen aangegeven dat één docent niet naar behoren functioneerde. Dit geval is inmiddels in behandeling bij de onderwijscommissie. De commissie erkent de brede inhoudelijke expertise van de docenten, die bijzonder goed toegerust zijn om inhoud, doelstellingen en eindkwalificaties van de respectievelijke opleidingen te verzorgen en te realiseren.

Tijdens de gesprekken met het management en de opleidingscommissie werd het personeels- en scholingsbeleid toegelicht. Docenten dienen gepromoveerd te zijn in hun vakgebied en de Basis Kwalificatie Onderwijs (BKO) te hebben behaald. Voor degenen die dat nog niet hebben is een plan opgesteld waardoor eind 2013 80% en eind 2014 90% van de docenten de BKO behaald hebben. Wanneer docenten de BKO-cursus volgen, krijgen zij hiervoor 150 uren vrijgesteld in hun onderwijslast. Docenten van de seminaria functioneren in een sectie, waarin zij worden beoordeeld op grond van hun wetenschappelijke prestaties. Voor hen is er

beperkt budget beschikbaar voor het bijwonen van conferenties of het behalen van de BKO. De commissie constateert aan de ene kant dat het aandeel docenten dat begin 2013 over een BKO beschikt nog erg laag is (40%), maar stelt van de andere kant met instemming vast dat dit aspect van onderwijskwaliteit uiteindelijk wel wordt aangepakt. Op vraag van de commissie bezorgde de faculteit na het bezoek een overzicht van de docenten uit de seminars die over een BKO beschikken. Van de tien docenten die in aanmerking komen, beschikken er drie over de juiste bevoegdheid en zitten drie andere docenten in een BKO-traject. Op basis van die zelfde lijst stelt de commissie vast dat 7 van de 13 seminariedocenten gepromoveerd zijn.

Studiebegeleiding en voorzieningen

Met ingang van september 2012 is de faculteit der Godgeleerdheid verhuisd naar een vernieuwde vleugel binnen het VU-hoofdgebouw. De meeste studieplekken bevinden zich op de studiezalen, waar de faculteit ook beschikt over bibliotheekfaciliteiten voor Godgeleerdheid. De commissie heeft tijdens het bezoek geconstateerd dat de nieuwe vleugel ruim is en zeker voldoet aan de eisen die vandaag de dag gesteld worden aan academisch onderwijs.

In het onderwijs wordt gebruik gemaakt van Blackboard en dit gebruik is verplicht. Studenten hebben aangegeven dat het gebruik toegenomen is en dat alle docenten tegenwoordig gebruik maken van de digitale leeromgeving. Sommige docenten benutten de digitale leeromgeving intensief als ruimte voor het delen van informatie, opdrachten, discussie en peer reviews.

Bachelorstudenten hebben tijdens het bezoek aangegeven dat zij een beroep kunnen doen op de studieadviseur van de faculteit. Deze medewerker vormt het eerste aanspreekpunt in verband met (de voortgang van) het Bindend Studie Advies. Masterstudenten kunnen voor ondersteuning terecht bij de coördinator van de afstudeerrichting of de verantwoordelijke van het seminarium. Niet alle bachelorstudenten die de commissie gesproken heeft, waren even positief over de kwaliteit van de informatievoorziening. Dit gold met name voor de (afwezigheid van) informatie rond een eventueel studieverblijf in het buitenland. Andere studenten gaven aan dat de kwaliteit van de begeleiding recent verbeterd was. De commissie heeft tijdens het bezoek vernomen dat de studiebegeleiding verder wordt geïntensiveerd en juicht deze plannen toe. Er is volgens de commissie ruimte voor een verder doorgezette ondersteuning die niet eindigt na het eerste jaar. Studenten kunnen tijdens de hele studie best een klankbord gebruiken om te reflecteren op de studie. Ook de mogelijkheden van het tutoraat/mentoraat verdienen volgens de commissie meer expliciet in beeld te worden gebracht.

Kwaliteitszorg en verbetermaatregelen

De commissie heeft zich tijdens het bezoek een duidelijk beeld kunnen vormen van de belangrijke rol die de gezamenlijke opleidingscommissie (OLC) speelt in de kwaliteitszorg van het onderwijsprogramma. Tijdens het gesprek met de OLC kwam de Notitie Kwaliteitszorg Onderwijs aan de orde: dit beleidsdocument van maart 2013 geeft weer hoe de faculteit een meer integraal beleid rond kwaliteitszorg wil realiseren. Om de professionalisering van docenten en het onderwijs te bevorderen, worden docenten extra ondersteund en krijgen zij de gelegenheid om te reflecteren op hun eigen onderwijspraktijken. Kwaliteitszorg is zowel proactief als reactief en betrokken op individuele modules en de opleidingen als geheel. Zo wordt elk cohort minimaal eens per jaar samengeroepen voor een mondelinge evaluatie door de coördinator van de opleiding, die schriftelijk verslag uitbrengt aan de OLC. Om uitvoering te kunnen geven aan de plannen wordt een wetenschappelijk medewerker aangesteld. De

commissie is van mening dat de voorgestelde aanpak ongetwijfeld zal bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs en eventuele pijnpunten snel zal detecteren.

Volgens de commissie zet de OLC met deze nota het onderwerp kwaliteitszorg nadrukkelijk op de kaart binnen de faculteit, en dat vindt de commissie een positieve ontwikkeling. De visitatiecommissie heeft tijdens het bezoek echter ook haar verbazing uitgedrukt dat de faculteit niet sneller werk heeft gemaakt van een meer systematische aanpak van kwaliteitszorg aangezien de vorige visitatiecommissie kwaliteitszorg reeds had aangestipt als aandachtspunt. Zowel de OLC als het faculteitsbestuur hebben tijdens de gesprekken aangegeven dat de huidige notitie het gevolg is van ontwikkelingen die reeds lange tijd bezig zijn: het is met andere woorden onjuist aan te nemen dat de faculteit gedurende zes jaar niets gedaan heeft met kwaliteitszorg. Van de andere kant zijn er talrijke ontwikkelingen geweest binnen de VU in het algemeen en in de faculteit Godgeleerdheid in het bijzonder die een meer prioritaire aanpak van kwaliteitszorg verhinderden.

De Kritische Reflectie wijdt een aparte sectie aan de ontwikkelingen binnen de opleidingen en de faculteit sinds de vorige onderwijsvisitatie. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de aanpassingen die zijn doorgevoerd naar aanleiding van de oordelen en aanbevelingen van de vorige visitatie en de QANU-rapportage uit 2006: het gaat dan met name over het verband tussen eindkwalificaties en descriptorren, aandacht voor nieuwe beroepenvelden, de samenhang tussen de specialisaties van de eenjarige masteropleiding, en de invoering van een portfoliosysteem. Deze aandachtspunten zijn veelal in specifieke secties aan bod gekomen. De commissie stelt weliswaar vast dat er wel degelijk rekening is gehouden met de aanbevelingen van de vorige visitatiecommissie, maar constateert tegelijkertijd dat de implementatie van de suggesties vaak lange tijd op zich heeft laten wachten en zelfs op het ogenblik van deze visitatie nog niet volledig is gerealiseerd.

Tijdens het bezoek heeft het opleidingsmanagement aangegeven dat de VU beslist heeft niet in te gaan op de suggestie uit de vorige visitatie om een portfoliosysteem in te voeren. Dit systeem zet studenten aan te reflecteren op hun ontwikkeling, maar bleek zeer arbeidsintensief. De faculteit heeft inmiddels haar eigen discipline-specifieke invulling gegeven aan deze zelfreflectie via de introductie van het begrip 'dialogoog'. Dit concept is in andere secties van dit rapport aan bod aangekomen.

Overwegingen

Volgens de commissie voldoen de vier gevisiteerde opleidingen aan de vereisten van het evaluatiekader voor wat betreft de onderwijsleeromgeving. De commissie baseert haar positieve oordeel op volgende overwegingen.

De eigenheid van de *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* komt volgens de commissie voornamelijk tot uiting binnen de verschillende afstudeerrichtingen. Zowel de track regulier als de track Islam bieden elk een samenhangend programma waarbij de traditiespecifieke component bij Islam in realiteit groter is dan de 40% die in de Kritische Reflectie wordt vooropgesteld. De commissie is van mening dat een programma met een iets groter aandeel aan gemeenschappelijke modules de samenhang van de opleiding zou versterken zonder afbreuk te doen aan het specifieke karakter van de verschillende tracks. De commissie stelt vast dat het concept 'dialogoog' / 'dialogisch leren' weliswaar op papier en in de geesten van bestuurders en docenten circuleert, maar dat studenten deze doelstelling niet terugvinden in het programma. Aangezien de onderwijsleeromgeving aan de VU alle mogelijkheden biedt tot dialogisch leren, geeft de commissie de opleiding ter overweging mee het concept dialogoog

concreet vorm te geven in een inleidende cursus die elementen van kennis, inzicht en attitude omvat.

De commissie is van mening dat de individuele afstudeerrichtingen van de eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* adequaat zijn opgebouwd maar dat de verschillende programma's weinig onderlinge samenhang vertonen. Ze heeft er echter alle vertrouwen in dat de hervormde opleiding meer interne samenhang zal brengen, onder meer via een aantal gemeenschappelijke vakken. De afstudeerrichtingen Geestelijke Zorg zijn volgens de commissie zowel in het huidige als het nieuwe programma te kort en te basaal om een goede aansluiting te garanderen op het beroepsveld. De opleiding onderkent het probleem. Tijdens het bezoek heeft de commissie voorgesteld om de opleiding uit te breiden door als instroomeis een toelidende minor in de geestelijke zorg voorop te stellen. De driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* bestaat uit een inleidend-, specialisatie- en beroepsvoorbereidend jaar waarbij studenten gedurende de hele opleiding modules volgen die door de faculteit en de respectievelijke seminaria worden aangeboden. De samenhang komt volgens de commissie niet alleen tot uiting binnen de individuele trajecten, maar ook door de opname van seminariedocenten binnen de onderzoekssecties van de faculteit.

Op basis van gesprekken met studenten en docenten en na bestudering van een aantal vakken is de commissie tot de conclusie gekomen dat individuele programmaonderdelen van voldoende kwaliteit zijn en in een logische volgorde in de respectievelijke curricula aan bod komen. De moeilijkheidsgraad van de cursussen neemt stapsgewijs toe. Het geheel aan vakken is duidelijk op het niveau van een bachelor-, resp. masteropleiding. De commissie is ervan overtuigd dat de vakken in het masterprogramma op een ander niveau staan dan wat wordt aangeboden in het bachelorprogramma: de masteropleiding sluit aan op de bacheloropleiding, maar beoogt kennis- en inzicht op een hoger niveau en verwacht van de studenten een grotere zelfstandigheid in de verwerking van de leerstof. De eindkwalificaties van de verschillende opleidingen zijn naar mening van de commissie aantoonbaar vertaald in de leerdoelen van individuele programmaonderdelen. Het succesvol doorlopen van de huidige programma's leidt er volgens de commissie toe dat studenten ook voldoen aan de beoogde eindkwalificaties.

De commissie stelt een wisselwerking vast tussen onderwijs en onderzoek. De vakken die de commissie steekproefsgewijs heeft bekeken, bevestigen het beeld dat *wetenschappelijke oriëntatie* een belangrijke rol speelt binnen de opleidingen. De commissie is van mening dat zowel in het bachelorprogramma als in de masterprogramma's voldoende aandacht gaat naar onderzoeksvaardigheden, maar ziet niettemin ruimte voor verbetering in de manier waarop de opleiding de daadwerkelijke beheersing van de beoogde vaardigheden inbouwt, bijhoudt en nagaat. De geplande inzet van meer en beter gekwalificeerde docenten in modules rond academische vaardigheden en scriptievoorbereiding is volgens de commissie een stap in de goede richting.

De commissie stelt vast dat de verschillende opleidingen ondanks de sterke academische oriëntatie ook aandacht schenken aan de mogelijke uitwegen op de arbeidsmarkt. Voor wat betreft de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing kan dit aspect zeker nog explicieter naar voren worden gebracht, bijvoorbeeld in de profileringsruimte. Het beroepsvoorbereidende karakter van de eenjarige masteropleiding zal volgens de commissie nog beter tot zijn recht komen in het programma nieuwe stijl. De *professionele oriëntatie* van de driejarige masteropleiding is volgens de commissie zonder meer aan de maat.

De faculteit heeft een duidelijke *visie op onderwijs* en past die visie volgens de commissie ook consequent toe in de verschillende opleidingen en programma's. De simplex ordo stimuleert zowel de student als de docent om vanuit de eigen overtuiging een visie te ontwikkelen op de kennis die wordt verworven, c.q. aangebracht. Deze nadrukkelijke aandacht voor het binnenperspectief vormt voor een heel aantal studenten ook de aantrekkingskracht van de faculteit en was vaak doorslaggevend bij de universiteitskeuze.

De instroomeisen voor de verschillende opleidingen zijn volgens de commissie adequaat en bovendien duidelijk gedocumenteerd. De faculteit heeft naar de mening van de commissie een redelijk aantal studenten, die echter verspreid zitten over talloze afstudeerrichtingen. De voorgenomen reorganisatie van het mastertraject zal die versplintering ongetwijfeld tegengaan. De rendementcijfers die de commissie kon inzien zijn nog niet aan de maat, maar de commissie heeft wel vertrouwen in de manier waarop de faculteit deze problematiek op dit ogenblik behandelt.

De commissie is van oordeel dat de *studielast* in de bacheloropleiding van een aanvaardbaar niveau is. Het aantal contacturen is redelijk beperkt, zelfs in het eerste jaar. Het huidige aantal contacturen kan wellicht uitgebreid worden en de contactmomenten gespreid over meer dan twee dagen per week. Individuele modules zijn *studeerbaar* en vormen zeker geen structurele belemmering van de studievoortgang.

Het academisch *personeel* van de gevisiteerde opleidingen is volgens de commissie goed gekwalificeerd voor zowel inhoudelijke als onderwijskundige aspecten van het programma. De commissie onderschrijft bovendien het belang dat de opleidingen en de faculteit hechten aan adequate onderwijskwalificaties. De docent-studentratio laat volgens de commissie een ruime aandacht toe vanuit de verschillende opleidingen voor individuele studenten.

De commissie heeft kennis gemaakt met de nieuwe state-of-the-art onderwijsvoorzieningen van de faculteit Godgeleerdheid van de VU. De studiebegeleiding is weliswaar voldoende, maar kan volgens de commissie nog worden geïntensiveerd, met name waar het gaat om studenten uit de hogere jaren en informatievoorziening rond stage of studie in het buitenland.

Volgens de visitatiecommissie heeft de opleidingscommissie het onderwerp *kwaliteitszorg* nadrukkelijk op de kaart gezet en is zij nu bezig met de implementatie van een integraal beleid rond kwaliteitszorg in de faculteit. De commissie is van mening dat die aanpak ongetwijfeld zal bijdragen aan de onderwijskwaliteit en aan het kwaliteitsbewustzijn van management, docenten en studenten.

De commissie heeft ten slotte kennisgenomen van de maatregelen die de faculteit de afgelopen jaren op de sporen heeft gezet ten aanzien van de aanbevelingen uit de vorige visitatie. De commissie constateert wel dat de uitwerking van die suggesties vaak lang op zich heeft laten wachten en zelfs op het ogenblik van deze visitatie nog niet volledig is gerealiseerd.

Conclusie

De commissie beoordeelt standaard 2 als voldoende. Dit oordeel geldt voor de drie gevisiteerde opleidingen: de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing en de masteropleidingen Theology and Religious Studies en Theologie en Religiewetenschappen.

Standaard 3: Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing en toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk.

Bevindingen

Dit hoofdstuk onderzoekt eerst het systeem van toetsing en beoordeling. Vervolgens komt de vraag aan de orde of studenten de beoogde eindkwalificaties van de opleidingen realiseren.

Systeem van toetsing en beoordeling

Omdat het systeem van toetsing een cruciale waarborg is voor het realiseren van de geformuleerde leerdoelen, heeft de commissie stilgestaan bij de validiteit van toetsen en beoordelingen. Op basis van de zelfstudies, de aanvullende documenten die ter inzage lagen en de gesprekken met management, docenten, studenten, opleidings- en examencommissies heeft de commissie zich het beeld gevormd van een faculteit die sinds kort werk maakt van een systematische aanpak van toetsing en beoordeling. In april 2012 is een VU-breed kader Toetsbeleid vastgesteld en in maart 2013 heeft de faculteit een eigen Notitie Kwaliteitszorg Onderwijs aangenomen: dit document staat een meer integraal facultair beleid voor rond kwaliteitszorg waarin niettemin de onderscheiden verantwoordelijkheden van examen- en opleidingscommissie zichtbaar en controleerbaar zijn.

De commissie stelt vast dat in lijn met de notitie Kwaliteitszorg de opleidingen op dit ogenblik een inhaalslag maken wat betreft toetsing. Opleidingscoördinatoren zien erop toe dat er voldoende afwisseling is in toetsvormen; collega's binnen de sectie kijken elkaars toetsen na aan de hand van een checklist. Een onlangs opgericht kwaliteitsteam kijkt bij de vijfjarige cyclus van de curriculumevaluatie vóór het academisch jaar ook nog eens concept-toetsen na waarbij voornamelijk aandacht wordt besteed aan de relatie met de doelstellingen van de module. Studenten hadden en hebben via de studentenevaluaties de mogelijkheid om zich per module uit te spreken over de kwaliteit van de toetsing. De commissie juicht die ontwikkelingen toe en heeft in de gesprekken met de opleidingscommissie en examencommissie vastgesteld dat er bij de leden van die commissies zowel commitment als expertise aanwezig is om dit proces te begeleiden. De combinatie van proactief en reactief beleid ten aanzien van toetsing (en de hele kwaliteitszorg, zie vorige sectie) is volgens de commissie een sterk punt van de nieuwe aanpak. Op de vraag van de commissie waarom er zo lang gewacht werd met de invoering van zulke systematiek in toetsing, verwees het faculteitsmanagement naar de talrijke ontwikkelingen in het onderwijslandschap van de faculteit in het recente verleden. Het gaat dan met name over de komst van verschillende seminaria, de verplaatsing van en samenwerking met de PThU en de beslissing om het masterprogramma grondig te reorganiseren. Bovendien lag er in 2009 een instellingsbreed kwaliteitszorgbeleid op tafel dat echter op centraal niveau niet onmiddellijk werd bekrachtigd. Hierdoor heeft toetsing wellicht tot voor kort niet de nodige aandacht gekregen.

De commissie merkt op dat de scripties die zij heeft bestudeerd en de toetsen die ter inzage lagen bij de geselecteerde programmaonderdelen dateren uit de periode vóór de toegenomen aandacht voor toetssystematiek. Uit de toetsen die de commissie kon inzien, blijkt dat er voldoende variëteit is in de toetsvormen van de verschillende programmaonderdelen. In zoverre de commissie dit kon vaststellen, sloten de toetsen aan bij de leerdoelen van de

programmaonderdelen en waren ze over het algemeen van voldoende niveau. De commissie stelde bovendien vast dat feedback van de docent vaak aanwezig was, maar in ongelijke mate: sommige docenten gaven systematisch en uitgebreid feedback, bij andere toetsen was de relatie tussen feedback en score niet steeds duidelijk. Binnen de faculteit bestaat/bestond de mogelijkheid voor studenten om op individuele basis feedback te vragen aan een docent over de beoordeling van een toetsproduct. Deze mogelijkheid is vastgelegd in de respectievelijke OER en studenten gaven aan dat zij hiervan op de hoogte zijn en hiervan in enkele individuele gevallen ook gebruik hebben gemaakt. Op basis van de beschikbare informatie was de commissie erg te spreken over de toetsaanpak van het programmaonderdeel “ethiek van de wereldreligies” (bachelor Religie en Levensbeschouwing), alsook van de “integration module” en het specialisatievak “Media, Religie en Cultuur” uit de éénjarige masteropleiding.

De faculteit heeft één examencommissie. Het bewaken van de kwaliteit van de toetsen in een opleiding is de wettelijk vastgestelde taak van de examencommissie. Daarnaast beslist de examencommissie over vrijstellingen, keurt ze het totale vakkenpakket van studenten goed indien dit afwijkt van het reguliere programma en behandelt ze bezwaren tegen beoordelingen en (vermoedens van) fraude. In het gesprek met de examencommissie kwam naar voor dat ze de laatste tijd vooral aandacht heeft besteed aan het implementeren van haar nieuwe taken, aan het ontwerp en de vaststelling van beoordelingsformulieren en aan de borging van toetskwaliteit.

Binnen de faculteit is er volgens de examencommissie een duidelijk beleid ten aanzien van fraude dat ook als zodanig aan de studenten wordt gecommuniceerd en beschreven staat in de OER. Volgens de examencommissie komt fraude erg weinig voor. Blackboard beschikt over “Turn it in” software en scripties worden op plagiaat gecontroleerd via SafeAssign. De visitatiecommissie is van mening dat de opleidingen over een duidelijk fraudebeleid beschikken, dat echter nog kan aangescherpt worden door systematisch niet alleen scripties maar ook papers te screenen en het resultaat van de fraudescan ter informatie op het beoordelingsformulier te vermelden.

De bachelorscriptie omvat in totaal 12 ec: tijdens een voorbereidende module van 6 ec wordt een ontwerp gemaakt en gebeurt de literatuurstudie; het schrijfproces nadien beslaat ook 6 ec. De scriptie-eisen zijn vastgelegd in de Scriptieregeling bachelor. De toetsing van de kwaliteit gebeurt op twee momenten, op het einde van de voorbereidende module (door de docent) en bij oplevering van de scriptie (door de vakdocent). Bij het Islamtraject van de *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* is er nog een docent betrokken van buiten de sectie Islamitische Theologie.

De masterscriptie omvat 18 ec en wordt beoordeeld door de scriptiebegeleider en een tweede beoordelaar. Beide docenten worden bij aanvang van de scriptie gekozen en keuren de opzet goed. De eisen zijn vastgelegd in de Scriptieregeling master. Bij de afstudeerrichtingen Islamitische Geestelijke Zorg en Verdieping Islam van de eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* is de rol van de tweede beoordelaar uitgebreid tot tweede begeleider. Voor het beroepsvoorbereidend jaar van de driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* schrijft de student ook een eindverslag van de stage. Deze wordt besproken met de studietoecoördinator van het betreffende seminarium en de predikant onder wiens leiding de stage heeft plaatsgevonden.

De examencommissie heeft inmiddels een matrix ontwikkeld om zowel bachelor- als masterscripties systematisch en inzichtelijk te kunnen beoordelen. De visitatiecommissie is van mening dat deze aanpak wellicht adequaat is, maar stelt tegelijkertijd vast dat zij zich op

dit ogenblik nog geen oordeel kan vormen over de effectiviteit ervan. Voor de scripties die zij beoordeeld heeft, waren er nauwelijks evaluatieformulieren beschikbaar en ook de tweede docent voor de bachelorscripties uit de Islam-track was - tot november 2012 althans - niet systematisch toegewezen. De commissie raadt alle opleidingen ten stelligste aan om de evaluatieformulieren te gebruiken en door beide beoordelaars apart te laten invullen.

Gerealiseerde eindkwalificaties

De gerealiseerde eindkwalificaties van de verschillende opleidingen zijn op drie manieren direct aantoonbaar: in de eindwerkstukken, in de uitstroom naar de arbeidsmarkt en in de doorstroming naar vervolgoopleidingen. De laatste twee aspecten zijn in de sectie over de onderwijsleeromgeving reeds aan bod gekomen.

De commissie heeft in totaal 25 scripties bestudeerd uit de *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing*: 13 uit de reguliere track en 12 uit de track Islam. Op het ogenblik van de visitatie waren er nog geen scripties beschikbaar van de andere afstudeerrichtingen. De commissie vindt de kwaliteit van de scripties erg uiteenlopend en constateert dat er naast goede scripties ook een aantal bachelorstudenten in hun eindwerk niet in staat is hoofd- en bijvragen correct te formuleren. Volgens de Scriptieregeling bachelor vormt de scriptie het schriftelijke verslag van een onderzoek dat de student heeft verricht in een grote mate van zelfstandigheid, maar met een begeleider. De scriptie is een finale proeve van bekwaamheid in de bacheloropleiding. De commissie stelt echter vast dat die bekwaamheid onvoldoende tot uiting komt in een vijftal scripties, terwijl ze vier andere scripties weliswaar van voldoende niveau acht maar beduidend zwakker inschat dan het hoge beoordelingscijfer door de opleiding doet vermoeden.

In beide afstudeerrichtingen komen zowel goede als zwakke en onvoldoende scripties voor. Bij de scripties uit de *track Islam* die de commissie onvoldoende acht, vindt de commissie weinig elementen van analyse. Een commissielid vat het probleem als volgt samen: 'er wordt veel beweerd, maar weinig met argumenten onderbouwd.' In enkele scripties worden uitsluitend Arabische bronnen gebruikt. Bovendien constateert de commissie een gebrek aan kritische houding en reflectie. Vaak worden kernbegrippen beschreven, maar niet geoperationaliseerd. Ten slotte hadden de meeste van de betrokken bachelorstudenten moeite met de taal, soms zelfs in die mate dat de fouten in de syntaxis de leesbaarheid van de scriptie bemoeilijkten. Bij de scripties uit de *reguliere track* die de commissie onder de maat vond, hadden studenten moeite met het formuleren van een heldere vraagstelling. Hoewel er volgens de commissie zichtbaar veel tijd en moeite was gestopt in de scripties, waren het vaak oppervlakkige werkstukken met veel beschrijvingen en samenvattingen zonder al te veel analyse.

Na analyse van de scriptiebeoordelingen heeft de commissie gezocht naar elementen in het scriptieproces die naar haar mening onvoldoende uitgewerkt zijn en aanpassing behoeven: (i) het scriptie-opzet verdient meer aandacht van zowel studenten als docenten: een degelijke formulering van hoofd- en bijvragen, van de methodologische aanpak en de variatie aan wetenschappelijke literatuur; (ii) tijdens (de begeleiding van) het schrijfproces kan meer aandacht gaan naar het effectief realiseren van het goedgekeurde scriptieconcept, met name wat betreft het gehalte aan analyse en kritische reflectie; (iii) de beoordeling vereist meer systematiek (bijvoorbeeld via een matrix) waarbij beoordelaars eerst individueel en nadien pas collegiaal tot een oordeel komen; (iv) problemen met schriftelijke taalbeheersing kunnen reeds in een vroeg(er) stadium worden opgepikt en geadresseerd.

De commissie stelt vast dat een aantal elementen reeds door de opleiding zijn vastgesteld en aangepast. Zo heeft het Centrum voor Islamitische Theologie in september 2011 aangegeven

dat studenten van de track Islam regelmatig (hoofdstukken van) scripties inleveren waarvan het niveau van het Nederlands onder de maat is, het te onderzoeken probleem onvoldoende gecontextualiseerd wordt, en de uitwerking onvoldoende reflecteert op westerse theologische academische literatuur. Aangezien stafleden van het CIT het Nederlands onvoldoende beheersen om studenten daarin adequaat te kunnen begeleiden en niet altijd voldoende op de hoogte zijn van de westerse variant van hun vak en de breedte van de theologie, werd voorgesteld om reeds tijdens de scriptievoorberedende module op zoek te gaan naar een tweede beoordelaar en om studenten met taalproblemen door te verwijzen naar cursussen taalvaardigheid en academische vaardigheid. De commissie constateert dat die voorstellen inmiddels hun weg gevonden hebben in de notitie Kwaliteitszorg, maar dat de scripties die zij bestudeerd heeft nog niet tot stand zijn gekomen volgens deze nieuwe regeling.

Volgens de commissie dient ook meer aandacht te gaan naar het onderzoeksvorstel (correcte hoofd- en bijvragen, literatuurlijst) en naar een beoordelingssystematiek. De invoering van een beoordelingsmatrix is volgens de commissie een stap in de goede richting. Een evaluatieprotocol met duidelijke indicaties aan welke elementen een scriptie moet voldoen om een bepaald cijfer te krijgen, kan volgens de commissie tot een grotere consistentie leiden in de scores. Op dit ogenblik is de transparantie van de score erg beperkt, wat volgens de commissie te vaak leidt tot onjuiste scores. De opleiding dient ook het vermogen tot kritische reflectie van alle bachelorstudenten aan te scherpen. Voor wat betreft de track Islam blijft het volgens de commissie van het allergrootste belang dat zowel docenten als studenten er zich van bewust zijn dat het gaat om Islam in de westerse wereld die vanuit een academisch perspectief wordt behandeld.

Al deze voorstellen, die inmiddels grotendeels in beleid zijn omgezet, brengen een bijkomende onderwijslast met zich mee voor de docenten. Het feit dat een groot aantal scripties door de commissie minder positief werd beoordeeld dan door de opleiding, geeft volgens de commissie aan dat er ruimte is voor een sterkere en meer systematische scriptiebegeleiding in zowel de voorbereidende als de uitvoerende fase. De commissie stelt met instemming vast dat er vanaf 2013-2014 meerdere en meer gekwalificeerde docenten zullen ingezet worden bij zowel de Academische Vaardigheden als de scriptievoorberedende.

Volgens de Scriptieregeling master is het doel van de masterscriptie “een proeve van wetenschappelijke bekwaamheid in de eigen opleiding af te leggen.” De commissie heeft vijftien scripties bestudeerd uit de *driejarige masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen*. Alle scripties waren van voldoende niveau. De beoordeling van de commissie lag in alle gevallen dicht bij de score van de scriptiebegeleiders.

Voor wat betreft de eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* heeft de commissie in totaal 25 scripties beoordeeld. In de meeste gevallen vond de commissie deze masterscripties aan de maat: het ging vaak om zorgvuldig opgebouwde werkstukken met een adequate methodologie, correct taalgebruik en een goed gebruik van literatuur. De commissieleden stemden meestal in met de score van beoordelaars, in enkele gevallen vond de commissie de masterscriptie zelfs van een hoger niveau dan het eindcijfer van de opleiding zou doen vermoeden. De commissie vond twee scripties uit de tracks Geestelijke Zorg in Organisaties en Media, Religie en Cultuur onder de maat. In beide gevallen gaven de studenten volgens de commissieleden weinig blijk van reflectie en analyse; de ene scriptie was minimalistisch van opzet, de andere oppervlakkig. Voor twee andere scripties uit de track Islamitische Geestelijke Verzorging gaf de commissie een beduidend lagere score dan de opleiding, maar was het eindwerk wel van voldoende niveau: net zoals bij de bachelorscripties uit de track Islam was er volgens de commissie in deze gevallen evenwel een gebrek aan wetenschappelijke analyse

en aan een kritische benadering. Een scriptie bevatte enkel verwijzingen naar Arabische literatuur.

Naast de talrijke scripties van goede kwaliteit beschouwt de commissie de twee scripties die zij onvoldoende acht als een 'bedrijfsongeluk'. De commissie is van mening dat de scriptie-aanpak zoals die heeft vorm gekregen in de Notitie Kwaliteitszorg bijkomende garanties biedt voor het gerealiseerde niveau van de toekomstige masterscripties. De pijnpunten van de relatief zwakke maar voldoende geachte masterscripties IGZ vertonen scherpe gelijkenissen met de bachelorscripties uit de track Islam. Ook hier gaat de commissie ervan uit dat de voorgestelde en inmiddels goedgekeurde aanpak op korte termijn zijn vruchten zal afwerpen voor wat betreft de kwaliteit van de masterscripties. In dit verband stelt de commissie met instemming vast dat de rol van de tweede beoordelaar wordt uitgebreid tot tweede begeleider, die zowel voor wat betreft de scriptieopzet als tijdens het schrijfproces het niveau van taalbeheersing, kritische reflectie en aandacht voor westerse bronnen bewaakt.

Overwegingen

Volgens de commissie voldoen twee van de drie gevisiteerde opleidingen aan de vereisten van het evaluatiekader voor wat betreft toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties. Dit is niet het geval voor de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing. De commissie baseert haar oordeel op volgende overwegingen.

De commissie is van oordeel dat de faculteit op dit ogenblik mooi werk maakt van toetsing en beoordeling, maar dat die systematische aanpak van zeer recente datum is: de gevisiteerde opleidingen zijn op dit ogenblik een inhaalslag aan het maken op het vlak van toetsing. De commissie heeft tot haar tevredenheid vastgesteld dat de examencommissie over zowel commitment als expertise beschikt om dit proces te begeleiden. De faculteit beschikt over een duidelijk fraudebeleid dat volgens de commissie nog kan worden aangescherpt door systematisch ook alle papers te screenen op plagiaat.

De commissie heeft steekproefsgewijs vastgesteld dat er voldoende variëteit is in de toetsvormen en dat de toetsen aansluiten bij de leerdoelen van de programmaonderdelen. De toetsen die ter inzage lagen bij de geselecteerde programmaonderdelen en de scripties die de commissie heeft beoordeeld, dateren echter uit de periode vóór de toegenomen aandacht voor toetssystematiek: zo waren lang niet alle toetsen van feedback voorzien en was de relatie tussen feedback en score niet steeds duidelijk. Bovendien waren er voor de scripties nauwelijks evaluatieformulieren beschikbaar.

De commissie is van oordeel dat de kwaliteit van de scripties uit de *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* erg uiteenlopend is. Naast een aantal sterke eindwerkstukken uit de tracks regulier en Islam heeft de commissie echter ook vijf scripties (op 25) beoordeeld als onvoldoende. Bovendien acht ze vier andere scripties weliswaar van voldoende kwaliteit, maar beduidend zwakker dan het hoge beoordelingscijfer door de opleiding doet vermoeden. Bij de scripties uit de track Islam ontbraken vaak de nodige wetenschappelijke analyse, kritische houding en reflectie die op academisch bachelorniveau mogen verwacht worden. Bovendien werd de leesbaarheid bemoeilijkt door een gebrekkige schriftelijke taalbeheersing. Bij de scripties uit de track regulier was de vraagstelling niet helder en ontbrak vaak de nodige analyse.

De commissie constateert dat een aantal maatregelen die zich bij een dergelijk resultaat opdringen, inmiddels door de faculteit in beleid zijn omgezet: meer aandacht voor het

scriptievoorstel, een tweede beoordelaar, bewaken en waar nodig remediëren van de schriftelijke taalbeheersing, systematisch gebruik van een beoordelingsmatrix. De commissie stelt met instemming vast dat er meerdere en meer gekwalificeerde docenten zullen ingezet worden bij het verwerven van academische vaardigheden en de scriptievoorbereiding. De commissie hecht tenslotte veel belang aan het aanscherpen van het vermogen tot kritische reflectie bij alle bachelorstudenten. Voor wat betreft de track Islam is het van kapitaal belang dat zowel docenten als studenten zich bewust zijn dat het object van hun studie in een westerse context en vanuit een academisch perspectief wordt behandeld.

De scripties die de commissie bestudeerd heeft uit de *driejarige masteropleiding Theologie en Religiewetenschap* waren alle van voldoende niveau. Naast een heel aantal goede en zelfs excellente scripties uit de eenjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* heeft de commissie twee eindwerkstukken (op een totaal van 25) als onvoldoende beoordeeld en twee andere als voldoende maar beduidend zwakker dan het cijfer van de opleiding. De geconstateerde zwakheden liggen in het verlengde van de beperkingen die de commissie heeft vastgesteld bij de bachelorscripties. Aangezien de commissie slechts bij een beperkt aantal masterscripties problemen heeft geconstateerd en de scriptie-aanpak nieuwe stijl op korte termijn wellicht zijn vruchten zal afwerpen, komt de commissie tot een voldoende beoordeling van standaard 3 voor de masteropleiding Theology and Religious Studies.

De vastgestelde beperkingen op het vlak van de borging van toetsing bij de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing wegen voor de commissie zwaarder door dan de vastgestelde kwaliteit van het toetsbeleid in opbouw. Dit vooral omdat de commissie op basis van de scripties tot het oordeel is gekomen dat het te verwachten gerealiseerd eindniveau te vaak niet wordt behaald. De commissie trof bij deze opleiding meer zwakke scripties aan en concludeert daaruit dat de geconstateerde problemen met het eindniveau aan schrijf- en onderzoeksvaardigheden structureler van aard zijn dan in de masteropleiding. Volgens de beslisregels van de NVAO volgt uit een onvoldoende oordeel op standaard 3 ook een onvoldoende oordeel voor de hele bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing.

Conclusie

Voor wat betreft de masteropleidingen Theology and Religious Studies en Theologie en Religiewetenschappen beoordeelt de commissie Standaard 3 als voldoende. Voor wat betreft de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing beoordeelt de commissie standaard 3 – toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties - als onvoldoende.

Algemeen eindoordeel

De *bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing* beoogt kennis, inzicht en vaardigheden bij te brengen op het vlak van religie en levensbeschouwing. Studenten kiezen voor een regulier godsdienstwetenschappelijk traject of een traditiespecifiek traject met een meer theologisch karakter. De commissie is van oordeel dat de beoogde eindkwalificaties de eindtermen van het DGO-kader weliswaar op hoofdlijnen afdekken, maar verder kunnen geconcretiseerd worden. Het programma vertoont volgens de commissie een duidelijke opbouw binnen de verschillende trajecten; ruimere aandacht voor gemeenschappelijke vakken kan evenwel de samenhang versterken van de gezamenlijke opleiding. Onderzoeksvaardigheden komen volgens de commissie voldoende aan bod in het programma, maar de verwerving van die vaardigheden kan nog systematischer in het oog gehouden worden. De onderwijsleeromgeving wordt gelijkaardig ingericht voor alle opleidingen: personeel, studeerbaarheid, voorzieningen, studiebegeleiding en kwaliteitszorg zijn volgens de commissie alle aan de maat. Op het vlak van toetsing is de opleiding sinds kort aan een inhaalslag bezig, die ongetwijfeld tot goede resultaten zal leiden. De toetsen en scripties die de commissie heeft bestudeerd, dateren uit een vroegere periode. De commissie vindt vijf scripties van onvoldoende niveau. Inmiddels heeft de faculteit beleid gemaakt rond een aantal noodzakelijke verbeterlagen. De aard van de beperkingen en het aantal problematische scripties vereisen volgens de commissie echter dringende actie en een systematische aanpak van het bachelorscriptietraject. De commissie beoordeelt de bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing als onvoldoende.

De éénjarige *masteropleiding Theology and Religious Studies* richt zich op de bredere beroepsvelden van de theoloog en religiewetenschapper. Studenten konden tot nu toe kiezen uit negen afstudeerrichtingen; vanaf september 2013 gaat een vernieuwde opleiding van start met vijf specialisaties: naast vier beroepsvoorbereidende trajecten kunnen studenten ook terecht in een verdiepend traject. De generieke eindkwalificaties zijn volgens de commissie zeer algemeen geformuleerd maar conformeren in hun uitwerking volgens de Dublin-descriptoren aan de eisen van het DGO-kader. Wellicht biedt het nieuwe masterprogramma de mogelijkheid om de generieke en trajectspecifieke eindtermen op punt te stellen. Het nieuwe masterprogramma zal volgens de commissie ongetwijfeld meer interne samenhang brengen over de verschillende afstudeerrichtingen heen. Het programma Geestelijke Zorg kan volgens de commissie nog steviger worden aangezet met het oog op een naadloze aansluiting op de arbeidsmarkt. De opleiding is zich hiervan bewust en onderzoekt momenteel verschillende scenario's. De onderwijsleeromgeving wordt gelijkaardig ingericht voor alle opleidingen: personeel, studeerbaarheid, voorzieningen, studiebegeleiding en kwaliteitszorg zijn volgens de commissie alle aan de maat. Op het vlak van toetsing is de opleiding sinds kort aan een inhaalslag bezig, die ongetwijfeld tot goede resultaten zal leiden. Het fraudebeleid van de faculteit is duidelijk beschreven, maar kan volgens de commissie nog worden aangescherpt door systematisch ook alle papers te screenen op plagiaat. Naast een heel aantal goede en zelfs excellente scripties beoordeelt de commissie twee scripties (op een steekproef van 25) als onvoldoende. De geconstateerde zwakheden liggen in het verlengde van de beperkingen die de commissie heeft vastgesteld bij de bachelorscriptie. De commissie heeft er echter alle vertrouwen in dat de scriptie-aanpak nieuwe stijl op korte termijn zijn vruchten zal afwerpen. De commissie beoordeelt de masteropleiding Theology and Religious Studies als voldoende.

De driejarige *masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen* biedt een combinatie van theologisch onderzoek en voorbereiding op de kerkelijke beroepspraktijk waarbij studenten zich bekwamen in theologische, professionele en wetenschappelijke vaardigheden. Studenten kiezen bij aanvang voor een traject bij een van de seminaria die met de VU verbonden zijn.

De beoogde eindkwalificaties zijn volgens de commissie in overeenstemming met de eisen van het DGO-kader en een adequate vertaling van de opleidingsdoelstelling. De samenhang van het programma komt niet alleen tot uiting binnen de individuele trajecten maar ook door de opname van seminariedocenten binnen de secties van de faculteit. Naast een sterke wisselwerking tussen onderzoek en onderwijs, komt ook de professionele oriëntatie duidelijk uit de verf. De vakken die de commissie steekproefsgewijs heeft bekeken, bevestigen deze indruk. De onderwijsleeromgeving wordt gelijkaardig ingericht voor alle opleidingen: personeel, studeerbaarheid, voorzieningen, studiebegeleiding en kwaliteitszorg zijn volgens de commissie alle aan de maat. Op het vlak van toetsing is de opleiding sinds kort aan een inhaalslag bezig, die ongetwijfeld tot goede resultaten zal leiden. Het fraudebeleid van de faculteit is duidelijk beschreven, maar kan volgens de commissie nog worden aangescherpt door systematisch ook alle papers te screenen op plagiaat. De scripties die de commissie heeft beoordeeld waren alle van voldoende niveau. De commissie is daarom van mening dat de beoogde eindkwalificaties van de driejarige masteropleiding ook effectief worden gerealiseerd. De commissie beoordeelt de masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen als voldoende.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Curricula Vitae van de leden van de visitatiecommissie

Prof. dr. D. (Dirk) Hutsebaut (1943) studeerde filosofie en psychologie aan de KU Leuven. Tussen 1970 en 1976 was hij assistent-onderzoeker aan het Centrum voor Godsdienstpsychologie, waar hij promoveerde op een dissertatie over religieuze houdingen bij volwassenen. Vanaf 1976 doceerde hij 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling bij adolescenten'; vanaf 1980 ook 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling bij kinderen'. In 1986 werd hij benoemd tot hoofddocent Godsdienstpsychologie en methodologie van het empirisch religieonderzoek. Hij doceerde daarnaast het vak 'Psychology of Religion' aan studenten theologie, wijsbegeerte en antropologie. Na zijn promotie tot hoogleraar was hij gedurende zes jaar voorzitter van het departement Psychologie aan de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven. Sinds 2006 is hij met emeritaat. Hij doceerde nog twee jaar het vak 'Psychologie van de religieuze ontwikkeling'. Sinds 2011 doceert hij het vak Godsdienstpsychologie aan het Lumen Christi Institute in Arusha, Tanzania.

Drs. K. (Kiki) Boomgaard (1985) studeerde tussen 2004 en 2012 geschiedenis en religiestudies aan de Universiteit van Amsterdam. Tijdens haar studietijd bekleedde zij meerdere student-assistent functies aan de universiteit, onder andere als student-lid van het dagelijks bestuur en het facultaire onderwijsberaad van de Faculteit der Geesteswetenschappen. Ook nam zij twee jaar achtereenvolgende zitting in de opleidingscommissie van de research master Religious studies. Momenteel is zij werkzaam als tutoraatscoördinator bij het departement Kunst-, Religie- en Cultuurwetenschappen aan de UvA.

Prof. dr. P.J.A. (Peter) Nissen (1957) is als hoogleraar Spiritualiteitsstudies verbonden aan de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij studeerde theologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en promoveerde in 1988 cum laude te Amsterdam. Vervolgens was hij docent kerkgeschiedenis aan verschillende theologische opleidingen in Nederland. Van 1994 tot 1998 was hij bovendien bijzonder hoogleraar Cultuur in Brabant aan de Katholieke Universiteit Brabant. Van 1998 tot 2008 was hij hoogleraar Kerkgeschiedenis/Geschiedenis van het Christendom aan de Radboud Universiteit Nijmegen, waar hij van 2003 tot 2007 tevens decaan was van de Faculteit der Theologie. Van 2008 tot 2009 was hij hoogleraar Cultuurgeschiedenis van het Christendom aan de Universiteit van Tilburg en van 2009 tot 2012 hoogleraar Cultuurgeschiedenis van de Religiositeit, in het bijzonder vanaf de vroegmoderne tijd, aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij is voorzitter van landelijke onderzoekschool voor theologie en religiewetenschap, NOSTER, redactievoorzitter van *Trajecta. Religion, Culture and Society in the Low Countries*, redactielid van *Speling*, redactieraadslid van de reeks *Studies in Theology and Religion* (Brill); en lid van de wetenschappelijke adviesraad van *Ons Geestelijk Erf*. Hij schreef meerdere (hand)boeken en wetenschappelijke artikelen over thema's op het raakvlak van geschiedenis, cultuur, kerk, religie en spiritualiteit. Hij redigeerde een groot aantal bundels en maakt deel uit van het 'Theologisch Elftal' van het dagblad *Trouw*.

Prof. dr. E.J.C. (Eibert) Tigchelaar (1959) is sinds 2009 als onderzoeksprofessor bijbelwetenschappen verbonden aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven. Hij promoveerde in 1994 aan de Rijksuniversiteit Groningen, en had daarna aanstellingen als post-doc in Groningen (1997-2005) en als full professor aan the Florida State University (2006-2009). Hij publiceert voornamelijk op het terrein van de Dode-Zeerollen, als co-editor van de rollen van Qumran grot 11 (*Discoveries in the Judaean Desert 23*; Oxford: Clarendon, 1998) en van *The Dead Sea Scrolls Study Edition* (Leiden: Brill, 2000), en als auteur van *To Increase Learning for the Understanding Ones* (Leiden: Brill, 2001) en vele artikelen in

boeken en in tijdschriften als *Revue de Qumran*. Hij is editor-in-chieff van de *Journal for the Study of Judaism*, en secretaris van de *International Organization for Qumran Studies*.

Dr. S.J. (Sipco) Vellenga (1956), studeerde filosofie en sociologie aan de Rijksuniversiteit Groningen en godsdienstsociologie aan de Vrije Universiteit. Was als wetenschappelijk assistent vier jaar werkzaam aan laatstgenoemde universiteit en promoveerde aldaar. Vanaf 1989 is hij universitair docent godsdienstsociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij verzorgt modules op het terrein van de sociale wetenschappen van de godsdienst, islam in Europa, religie en de publieke sfeer, en religie, conflict en geweldsbeheersing. Van 1998-2002 was hij directeur van het onderwijsinstituut Theologie & Religiestudies van de UvA. Hij is voorzitter van de Vlaams-Nederlandse Werkgroep Godsdienstsociologie. Tevens is hij lid van de redactie van het Nederlands Theologisch Tijdschrift. Sinds 2007 is hij regelmatig Visiting Scholar bij het Institute for Islam Studies and Christian – Muslim Relations van de University of Birmingham.

Prof. dr. S. (Stefan) Wild (1937), studeerde tussen 1954 en 1961 Semitische Talen, Filosofie en Oude Testamentswetenschap aan de universiteiten van München, Yale (USA), Erlangen en Tübingen. Hij promoveerde in München met een dissertatie over Arabische lexicografie en werd in 1962 Referent aan het Orient-Institut der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft in Beiroet/Libanon. Van 1963 tot 1968 was hij assistent aan het Orientalische Seminar van de Universiteit Heidelberg. Hij habileerde 1968 in München met een studie over Libanese plaatsnamen. Van 1968 tot 1973 was hij directeur van het Orient-Institut in Beiroet. In februari 1974 werd hij benoemd tot buitengewoon hoogleraar voor Arabisch, Semitologie, Islam in zijn sociaal-historische aspecten en het Syrisch aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Vanaf september 1977 tot aan zijn emeritaat in 2002 was hij hoogleraar voor Semitische Talen en Islamwetenschap aan de Universiteit van Bonn. Hij was tussen 1982 en 2008 uitgever van het tijdschrift *Die Welt des Islams. International Journal for the Study of Modern Islam* (Leiden).

Prof. dr. H.P.J. (Henk) Witte (1947) is bijzonder hoogleraar theologie en spiritualiteit vanuit Ignatiaans perspectief aan de Tilburg School of Catholic Theology van Tilburg University. Na zijn studie in Tilburg en Nijmegen was hij als wetenschappelijk medewerker, later universitair docent dogmatiek werkzaam aan de Theologische Faculteit Tilburg. Tussen 1995 en 2005 werkte hij tevens als senior beleidsmedewerker aan het Secretariaat van de Nederlandse Bisschoppenconferentie en vanaf 2005 als universitair hoofddocent aan wat nu de Tilburg School of Catholic Theology is. Van 2007 tot 2011 was hij lid van het managementteam als vicedecaan onderwijs. Hij is gepromoveerd in Tilburg op een onderwerp betreffende Vaticanum II en publiceerde vooral op het gebied van de ecclesiologie, oecumenica en ambts-theologie.

Bijlage 2: Domeinspecifiek referentiekader

Domeinspecifieke criteria (Disciplineoverleg Godgeleerdheid, juni 2012)

Inleiding: Religiewetenschap en theologie sinds de vorige onderwijsvisitatie

De opleidingen op het gebied van religiewetenschappen en theologie in Nederland bieden een grote verscheidenheid aan structuren en doelstellingen. Zij hebben gemeen dat zij religies bestuderen vanwege hun belang voor respectievelijk het individu, de samenleving en de cultuur; in het geval van theologische opleidingen ook vanwege het belang voor kerken en levensbeschouwelijke instellingen.

Een belangrijk onderscheid is dat tussen enerzijds de theologische opleidingen waarin de christelijke, islamitische en andere religies in al hun facetten centraal staan en anderzijds de religiewetenschappelijke opleidingen waarin het fenomeen religie in meer algemene zin en de verschillende religies in het bijzonder centraal staan. Ook is er een verschil in wetenschapsopvatting, dat echter niet altijd op dezelfde wijze wordt gearticuleerd. De religiewetenschappen bestuderen religie als een cultureel fenomeen en hanteren een cultuurwetenschappelijke benadering. Religiewetenschappers gaan niet uit van openbaring of van normatieve religieuze tradities, maar kunnen deze uiteraard wel als menselijk fenomeen bestuderen. Empirische benaderingen spelen in de religiewetenschap een grote rol. In de theologie is er een grote verscheidenheid van benaderingen. Vaak is er nauwelijks verschil met de religiewetenschappelijke benadering, maar in andere gevallen onderscheidt theologie zich van religiewetenschap doordat zij het zelfverstaan van de religieuze traditie doordenkt, religieuze documenten en/of een bepaalde traditie als gezaghebbend accepteert en zich aan laat spreken door religieuze waarheidsclaims. Bovendien maken in deze opvatting de disciplines systematische theologie en praktische theologie deel uit van de theologische encyclopedie. De verschillende theologische disciplines dragen bij aan de academische zelfontvouwing van een religieuze traditie. Wat de universitaire inrichting van het domein religiewetenschap en theologie betreft, is de afgelopen jaren het onderscheid tussen een religiewetenschappelijke en een theologische bestudering van religie toegenomen.

Ten opzichte van de vorige onderwijsvisitatie hebben tenminste vier belangrijke ontwikkelingen plaatsgevonden: (1) een versterking van het religiewetenschappelijk accent; (2) een toenemende institutionele inkadering van opleidingen in het religiedomein in grotere, veelal geesteswetenschappelijke, eenheden; (3) verkorting van de maximale studieduur voor een theologisch curriculum inclusief ambtsopleiding tot in totaal zes jaar; (4) volledige afschaffing van de vooropleidingen klassieke talen en inbouw van modules die de kennis van de brontalen moeten waarborgen in het theologisch curriculum.

Ad (1). Tot in de jaren tachtig bestonden er geen gescheiden religiewetenschappelijke opleidingen, maar maakten de religiewetenschappen in meerdere of mindere mate deel uit van het theologisch curriculum. Sindsdien worden in toenemende mate gescheiden religiewetenschappelijke opleidingen aangeboden. Die tendens heeft zich de afgelopen periode doorgezet, met name aan de RU, de UL en de UU. Op dit moment is het landschap veelkleurig en bestaan er naast strikt theologische en strikt religiewetenschappelijke opleidingen ook opleidingen die religiewetenschappelijke en theologische componenten in één opleiding combineren.

Ad (2). Van oudsher werden academisch theologische opleidingen (en voor zover die bestonden, religiewetenschappelijke opleidingen) aangeboden door zelfstandige theologische universiteiten of door theologische faculteiten binnen bredere universiteiten. De afgelopen

jaren is er een trend tot fusie van theologische faculteiten met andere faculteiten (waarbij ‘geesteswetenschappen’ favoriet lijkt). Twee tot dusver zelfstandige katholieke theologische universiteiten (TFT en KTU) zijn als faculteit opgegaan in een universiteit, maar de kerkelijke opleidingen van de protestantse kerk in Nederland zijn juist verzelfstandigd in een nieuwe Protestantse Theologische Universiteit. Waar theologische opleidingen zijn opgegaan in grotere institutionele verbanden, heeft dat in meerdere of mindere mate invloed op de algehele onderwijscultuur aan die opleidingen (onderwijs- en examenreglementen, evaluatiecycli, regels over het minimum aantal studenten in cursussen, etc.). Ook kan het invloed hebben op de curricula.

Ad (3). Ten tijde van de vorige visitatie werden academisch-theologische opleidingen die een ambtsopleiding insloten, gefinancierd voor maximaal zes-en-half jaar; studenten ontvingen voor eenzelfde periode studiefinanciering. Sinds de invoering van de BaMa structuur bestaan er nog slechts bachelor- en masteropleidingen. Bacheloropleidingen duren drie jaar, masteropleidingen een, twee of drie jaar. Studenten die vroeger in nominaal zes-en-half jaar bachelor, master en ambtsopleiding konden doen, doe nu in zes jaar een driejarige bachelor, gevolgd door een driejarige master die een ambtsopleiding insluit. De totale studieduur is voor deze studenten dus verkort.

Ad (4). Voor sommige studenten is de totale studieduur nog meer verkort, namelijk voor die studenten die in het verleden een vooropleiding van één of twee jaar moesten doen. Tot en met het collegejaar 2009–2010 bestond er nog een tweedeling tussen bacheloropleidingen die kennis van Grieks en Latijn veronderstelden, en bacheloropleidingen waarin de mogelijkheid om kennis van deze ‘brontalen’ (en van het Hebreeuws, de derde voor theologie belangrijke brontaal) te verwerven, was geïntegreerd. Sinds 1 januari 2010 is overal de instroomeis m.b.t. Grieks en Latijn vervallen; daarmee is het ook het fenomeen van de vooropleiding Grieks en Latijn verdwenen. In de hier beschreven criteria gaan wij uit van de nieuwe situatie (zonder vooropleiding).

Bij het opstellen van deze domeinspecifieke criteria is gebruikgemaakt van soortgelijke documenten uit het buitenland, met name van de benchmarks van de Quality Assurance Agency voor Theology and Religious Studies. Het referentiekader is gebaseerd op de descriptoren van het kwalificatieraamwerk voor het hoger onderwijs, de zgn. Dublin-descriptoren. Binnen de Dublin-descriptoren worden vijf aspecten onderscheiden: kennis en inzicht, toepassen van kennis en vaardigheden, oordeelsvermogen, communicatie en leervermogen.

Soorten opleidingen

De bachelor- en masteropleidingen die in de visitatie Religiewetenschap en theologie worden beoordeeld, hebben als doel studenten op te leiden tot een elementair wetenschappelijk (bachelor), dan wel een meer specialistisch wetenschappelijk (master) niveau op het gebied van het object van de studie.

Zowel in de religiewetenschappen als in de theologie duren de bacheloropleidingen drie jaar; van die drie jaar kan brontalenstudie (Grieks, Latijn, Hebreeuws, Arabisch, of nog andere talen) een kleiner of groter deel uitmaken. De driejarige bacheloropleidingen worden door de overheid bekostigd en de studenten in deze opleidingen ontvangen drie jaar studiefinanciering. Met uitzondering van de UvA bieden alle aan de visitatie deelnemende instellingen een bachelor theologie aan; bacheloropleidingen religiewetenschap zijn er aan de RU, de RUG, de UL, de UU, de UvA, de UvT en de VU.

In vervolg op de bacheloropleiding worden één-, twee- en driejarige masteropleidingen aangeboden. De meeste masteropleidingen (doorstroom masters, eenjarige masters) hebben een studieduur van één jaar. Research masters hebben een studieduur van twee jaar. Theologische masters die tevens ambtsopleiding zijn kennen een studieduur van drie jaar.

Wie toegelaten wil worden tot een kerkelijk ambt, volgt een bachelor theologie en een driejarige master theologie. De driejarige masters worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. De studieduur van zes jaar die wordt vol gemaakt wanneer men zowel de bachelorgraad als de mastergraad behaalt, is in overeenstemming met wat internationaal zowel door de protestantse kerken (verenigd binnen de Europese, Leueningse Kirchengemeinschaft) alsook door de rooms-katholieke kerk in de apostolische constitutie Sapientia Christiana wenselijk wordt geacht. Vrijwel alle instellingen die dit type opleiding aanbieden, staan rechtstreeks onder kerkelijk gezag of hebben de kerkelijke verantwoordelijkheid voor deze opleiding nader geregeld. Driejarige masteropleidingen zijn er aan de PThU, de ThUK, de RU, TST (UvT), de TUA en de VUA.

Naast driejarige masteropleidingen zijn er opleidingen van twee jaar; dit zijn research masters. Deze opleidingen leiden op tot onderzoeker. Hoewel de research master een eindkwalificatie is, wordt beoogd dat een aanzienlijk deel van de afgestudeerden van research masters na hun mastersgraad tevens een doctoraat behaalt. Deze tweejarige opleidingen worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. Research masters in de theologie worden aangeboden aan de UvT en de VUA. De UVA biedt een tweejarige strikt religiewetenschappelijke onderzoeksmaster aan. De RUG biedt een research master in godsdienstwetenschap en theologie aan. Research masteropleidingen vallen buiten de in DGO-verband georganiseerde onderwijsvisiteatie en blijven hier daarom verder buiten beschouwing.

Verder bestaan er theologische masteropleidingen van één jaar, die zich op meerdere beroepsvelden richten. Zij leiden op tot een loopbaan in de (theologische) wetenschap of tot beroepen op het terrein van het onderwijs, de geestelijke verzorging, de kerken, de media, de zorg, de overheid of het bedrijfsleven waar de in deze studie verworven kennis gewaardeerd wordt. Deze éénjarige masteropleidingen worden door de overheid bekostigd. De studenten hebben gedurende deze periode recht op studiefinanciering. Eénjarige opleidingen in de theologie worden aangeboden aan de PThU, de RUG, de ThUK, de UU, de UvT, de VUA.

Binnen het domein van de opleidingen op het gebied van de religiewetenschappen worden éénjarige masterprogramma's aangeboden gericht op de kennis van het fenomeen religie in het algemeen en de verschillende religies in het bijzonder. De aandacht is hierbij speciaal gericht op hun bronteksten, geschiedenis, leer en praktijken. In deze masterprogramma's zijn meestal beroepsvoorbereidende studie-onderdelen opgenomen ten behoeve van beroepen op het terrein van religieuze gemeenschappen en/of maatschappelijke organisaties, het onderwijs, de overheid, de media en de zorg. Sommige opleidingen kennen in plaats van of naast de beroepsvoorbereidende onderdelen een onderzoeksvariant. Eénjarige religiewetenschappelijke masteropleidingen worden aangeboden aan de RU, RUG, UL, de UU, de VUA, de UvA en de UvT.

Beschrijving van de eisen voor de bacheloropleidingen

De bachelorprogramma's voor de diverse theologische opleidingen kennen minder dan vroeger een vaste, parallelle structuur. Sommige opleidingen kennen een strakke opbouw met weinig keuzemogelijkheden, andere opleidingen laten relatief veel keuzevrijheid aan de

student. Dit laatste is veelal het geval in opleidingen die in meer of minder sterke mate zijn ingebed in geesteswetenschappelijke faculteiten of schools.

De bachelorprogramma's van de opleidingen op het gebied van de religiewetenschappen zijn veelal in nauwe samenwerking met faculteiten sociale en/of geesteswetenschappen opgesteld. De keuzevrijheid van studenten is meestal groot.

Omdat de visitatie betrekking heeft op een breed spectrum van opleidingen, is gekozen voor een referentiekader dat niet prescriptief van aard is, maar veel ruimte geeft aan opleidingen om eigen keuzes te maken en accenten te leggen. Hier worden slechts generieke criteria geven; in de zelfstudies kunnen de opleidingen aangeven, hoe ze deze toepassen en op welke wijze zij aan de NVAO-criteria voor niveau en oriëntatie voldoen.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen en -kwalificaties voor een bachelor theologie:

Kennis

- Een algemene oriëntatie in de theologie en de plaats die de theologie binnen het geheel der wetenschappen inneemt;
- Elementaire kennis van en inzicht in de Bijbelwetenschappen, de geschiedenis van het christendom en de theologie, de geschiedenis van de filosofie, de godsdienstfilosofie en/of de systematische theologie, de ethiek, de religiewetenschappen, en de sociale wetenschappen en/of de praktische theologie;
- Elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de theologie als wetenschap;
- Meer gevorderde kennis van en inzicht in één van de bovengenoemde terreinen van de theologie, die onder meer blijken uit een scriptie/bacheloreindwerkstuk.

Vaardigheden

- In staat tot analyse van wetenschappelijke teksten en tot schriftelijke en mondelinge rapportage daarover;
- In staat tot verzamelen, selecteren en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee zelfstandig kunnen werken;
- In staat tot het schrijven van een werkstuk volgens de binnen de theologie gangbare eisen;
- Het beheersen van voor de theologie relevante ICT-vaardigheden;
- In staat om de religieuze dimensies van maatschappelijke vraagstukken te onderkennen, en deze vraagstukken vanuit theologisch perspectief te evalueren;
- Vermogen tot het toepassen van de verworven kennis in een context die typerend is voor de theologie;
- Het beschikken over flexibiliteit om de verworven kennis en vaardigheden te integreren in een beroep dat niet strikt aansluit bij de opleiding;
- In staat tot zelfstandige oriëntatie op relevante beroepssectoren.

Academische attitude

- Blijk geven van het vermogen tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische aspecten;
- Blijk geven van het vermogen tot reflectie op eigen verantwoordelijkheid;
- Respect tonen voor de meningen en (geloofs-)overtuigingen van anderen.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Respect tonen voor de meningen en (geloofs-)overtuigingen van anderen. Uit de opleiding blijkt dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Mogelijke beroepsuitgangen zijn die van het leraarschap met een tweedegraads bevoegdheid of het kerkelijk werkerschap. Vanuit beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen theologie echter vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die boven omschreven zijn.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een bachelor religiewetenschappen:

Kennis

- Een algemene oriëntatie in de religiewetenschappen en de plaats die de religiewetenschappen binnen het geheel der wetenschappen innemen;
- Elementaire kennis van en inzicht in de wereldreligies, hun geschiedenis, hun voornaamste geschriften, hun verwevenheid met diverse culturen, hun invloed op het persoonlijk en maatschappelijk leven;
- Elementaire kennis van en inzicht in de methoden van de religiewetenschappen; Meer gevorderde kennis van en inzicht in één religie en/of thema binnen de religiestudies, die onder meer blijkt uit een scriptie/bacheloreindwerkstuk.

Vaardigheden

- In staat tot analyse van wetenschappelijke teksten en tot schriftelijke en mondelinge rapportage daarover;
- In staat tot verzamelen, selecteren en organiseren van secundaire literatuur en primaire bronnen en hiermee zelfstandig kunnen werken;
- In staat tot het schrijven van een werkstuk volgens de eisen van de religiewetenschap;
- Het beheersen van voor het vakgebied relevante ICT-vaardigheden;
- In staat om de religieuze dimensies van maatschappelijke vraagstukken te onderkennen, en deze vraagstukken vanuit religiewetenschappelijk perspectief te evalueren;
- Vermogen tot het toepassen van de verworven kennis in een context die typerend is voor de religiewetenschap;
- Het beschikken over flexibiliteit om de verworven kennis en vaardigheden te integreren in een beroep dat niet strikt aansluit bij de opleiding;
- In staat tot zelfstandige oriëntatie op relevante beroepssectoren.

Academische attitude

- Blijk geven van het vermogen tot oordeelsvorming op het vakgebied mede gebaseerd op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke en ethische aspecten;
- Blijk geven van het vermogen tot reflectie op eigen verantwoordelijkheid;
- Respect tonen voor de meningen en overtuigingen van anderen.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Uit de opleiding blijkt dat de eindkwalificaties afgestemd zijn op de eisen van de arbeidsmarkt. Een mogelijke beroepsuitgang is die van het leraarschap met een

tweedegraads bevoegdheid. Vanuit beroepsperspectief dienen de bacheloropleidingen religiewetenschap echter vooral gezien te worden als generalistische opleidingen, die hun waarde op de arbeidsmarkt ontleen aan de academische vorming en vaardigheden die boven omschreven zijn.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Eén verdere bacheloropleiding moet hier nog apart genoemd worden: Islam en Arabisch (UU). De reden om deze opleiding mee te nemen in de landelijke visitatie van theologische en religiewetenschappelijke opleidingen is dat deze opleiding vanaf 2007 is ondergebracht bij het departement Religiewetenschap en Theologie van de UU, en in samenhang daarmee is geherprofileerd tot een opleiding die de islamstudie centraal stelt, meer dan de taal- en letterkunde. Deze herprofilering is met ingang van 1 september 2012 ook zichtbaar gemaakt in een nieuwe opleidingsnaam, te weten Islam en Arabisch.

De vorige visitatie van deze opleiding, die toen nog Arabische, Nieuwperzische en Turkse Talen en Culturen heette, vond plaats in 2006 als onderdeel van de onderwijsvisitatie Overige Talen van Europa en het Nabije en Midden-Oosten (QANU 2007). Het daarin gebruikte domeinspecifieke referentiekader voor die opleidingen was gebaseerd op een Common European Framework for Languages, en richtte zich op de volgende kennisdomeinen: taalverwerving, letterkunde, cultuur- en geschiedenis, taalkunde, en wetenschapsfilosofische achtergronden. Het kader hield er al wel rekening mee dat sommige gevisiteerde opleidingen de taal- en letterkunde meer centraal konden stellen, terwijl voor andere de cultuur en geschiedenis van een regio belangrijker is.

Gezien het huidige profiel en de inbedding van de Utrechtse opleiding Arabische Taal en Cultuur (ATC, vanaf 1 september 2012 “Islam en Arabisch”, I&A) kunnen de criteria die binnen DGO zijn afgesproken voor een bachelor religiewetenschappen tevens worden gebruikt voor ATC/I&A, met uitzondering van de eis dat de studenten elementaire kennis dienen te hebben van de wereldreligies. In plaats van die eis kunnen de criteria voor taalverwerving en voor cultuur en geschiedenis uit de visitatie van Overige Talen van Europa en het Nabije en Midden-Oosten van 2006 worden gehanteerd, te weten:

- Kennis van de taalkundige structuur van het Arabisch (syntaxis, fonologie, morfologie, semantiek, etc.);
- Kennis van de woordenschat van het Arabisch;
- Kennis van de synchrone en diachrone dimensie van de betreffende taal gelieerd aan taalkundige theorieën;
- Brede kennis van en inzicht in de landen, de culturen en de en samenleving waarin Arabisch wordt of werd gebruikt;
- kennis van de geschiedenis van die landen.

Beschrijving van de eisen van de masterprogramma's

Binnen DGO bestaat overeenstemming over de volgende algemene eindtermen en -kwalificaties voor alle masters binnen het domein:

Kennis

Afgestudeerden

- beschikken over gespecialiseerde vakkennis en methodisch inzicht op een zodanig niveau, dat zij zich zelfstandig verder kunnen ontwikkelen in de door hen gekozen disciplinaire specialisatie. Zij zijn in staat om zelfstandig onderzoek te doen.

Vaardigheden

Afgestudeerden

- beschikken over de technische en theoretische vaardigheden om op een zelfstandige en wetenschappelijke wijze bronnen en literatuur te verzamelen, te analyseren en te beoordelen met als doel op een creatieve wijze verklarende of inzichtelijke werkhypothesen te formuleren en te toetsen en daarmee een bijdrage te leveren aan relevante wetenschappelijke debatten;
- zijn in staat om te gaan met divers en weerbarstig bronnenmateriaal;
- zijn in staat tot reflectie op academisch niveau op religie in het algemeen en op de actuele situatie van godsdienstige gemeenschappen en individuen in hun historische en hedendaagse maatschappelijke context;
- zijn in staat een zelfstandig oordeel te vormen op het terrein van theologie en religiewetenschap;
- zijn in staat verworven kennis toe te passen op complexe vraagstukken rond theologie en/of religie;
- Zijn in staat vakmatige inzichten en de resultaten van (eigen) wetenschappelijk onderzoek mondeling en schriftelijk te vertalen naar een breed publiek van specialisten en niet-specialisten, en deel te nemen aan het maatschappelijk debat.

Academische attitude

Studenten

- zijn bereid en in staat tot rekening houden met historische, methodische, maatschappelijke en ethische aspecten bij de wetenschappelijke oordeelsvorming over en analyse van complexe vraagstukken op het eigen vakgebied.

Afstemming op de arbeidsmarkt

- Afgestudeerden beschikken over voldoende van de genoemde vaardigheden om de academische beroepen of functies te kunnen vervullen waarvoor de betreffende masteropleiding opleidt. Hierbij kan men denken aan kerkelijke ambten en de functies van eerstegraads bevoegd leraar, geestelijk verzorger, consulent op het gebied van religie, en wetenschappelijk onderzoeker. Daarnaast is te denken aan andere academische beroepen, waarin duurzame kennisontwikkeling, -verwerving of -verwerking, bereidheid om nieuw en/of onontgonnen terrein te betreden en het dragen van verantwoordelijkheid samengaan. Complicerende factor is, dat de werkvelden waarin alumni werkzaam zijn, zo divers zijn dat het niet mogelijk is om daarvoor nadere opleidingskwalificaties te formuleren. Na het verwerven van een werkplek zoeken alumni doorgaans van daaruit meer toegespitste vorming.

Naast deze eindtermen en -kwalificaties die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Masteropleidingen die opleiden tot een ambt

De eisen ten aanzien van de theologische masteropleidingen die tevens opleiden tot een kerkelijk ambt, zijn door de meeste kerken expliciet geformuleerd en door de onderwijsinstellingen direct of indirect overgenomen. De erkenning van de zijde van de protestantse kerk in Nederland en de rooms-katholieke kerk van de opleiding tot geestelijk verzorging is door hen nauw verbonden met de inhoud van de ambtsopleiding.

De protestantse kerk in Nederland stelt in ordinantie 13, artikel 1.4 van haar Kerkorde, dat de opleiding van haar predikanten in ieder geval omvat:

- de uitleg en theologie van de Heilige Schrift;
- de geschiedenis van de kerk, in het bijzonder de geschiedenis van de Reformatie en die van de kerken in Nederland;
- de leer en het belijden van de kerk;
- de ethiek;
- de verhouding van de kerk tot andere kerken, godsdiensten en levensbeschouwingen;
- de theorie en praktijk van ambt en gemeente;
- het kerkrecht;
- alsmede een tijdens de opleiding te volgen stage in een gemeente.

Diverse kleinere kerkgenootschappen hebben hun ambtsopleiding als inwonend seminarie/instituut ondergebracht bij één van de te visiteren instellingen, en hebben daarbij een overeenkomst gesloten waarbij ofwel een deel van de opleiding aan die instelling door eigen hoogleraren en universitair docenten wordt gegeven, ofwel aan die instelling deel uitmaakt van de eigen kerkelijke opleiding. Dit geldt bijvoorbeeld voor de baptisten, hersteld hervormden, nederlands-gereformeerden, oudkatholieken, remonstranten en vrij-evangelischen. Voor zover dit type kerkelijke opleidingen overheidssubsidie ontvangt, geeft de overheid die subsidie door via de universiteit aan welke zij zijn gevestigd, en stelt de overheid hierbij als voorwaarde dat deze universiteit voor de kwaliteitstoetsing zorg draagt. Voor zover dit type opleidingen niet door de overheid wordt gefinancierd, ziet de overheid ook niet toe op de kwaliteit. Daarom vallen deze opleidingen buiten de reguliere visitatie. De VUA kiest hier voor een andere lijn en beschouwt de aan de VUA gevestigde bekostigde opleidingen van de hersteld hervormde kerk, de doopsgezinde broederschap en de baptisten als regulier onderwijs; en laat deze dus mee visiteren.

De Tilburg School of Theology van de UvT en de Theologische Faculteit van de RU zijn bij de inrichting van hun opleidingen gebonden aan de apostolische constitutie *Sapientia Christiana* of *Ex Corde Ecclesiae*, die als kader dienen voor alle kerkelijk opgerichte en/of kerkelijk erkende katholieke theologische faculteiten ter wereld. Juist als kader laten zij ook de nodige ruimte voor concretisering die rekening houden met nationale wetgeving. Over de afstemming van de curricula op de kerkelijke documenten en de benoeming van docenten die een *mandatum docendi* behoeven voeren beide instellingen overleg met hun grootkanselier en/of hun *ordinarius loci*, en met de Congregatie voor Katholieke Educatie te Rome.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een driejarige master theologie:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.
- Afgestudeerden beschikken over de eindtermen, vaardigheden en attitude die zij nodig hebben om toegelaten te worden tot het kerkelijk ambt waartoe de master opleidt, en om dit ambt met vrucht te kunnen vervullen. Deze kwalificaties verschillen van kerk tot kerk en daarmee ook van master tot master.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Masteropleidingen geestelijke verzorging

Op het gebied van krijgsmacht en justitie heeft de overheid bepaalde zendende instanties bevoegd verklaard; binnen het leger en justitiële inrichtingen worden alleen geestelijk verzorgers aangesteld die een binding met een dergelijke zendende instantie hebben. Op het

gebied van zorginstellingen – die doorgaans als de werkgever optreden – worden er door de overheid geen beroepseisen geformuleerd. In de praktijk worden in de zorginstellingen geestelijke verzorgers met zeer uiteenlopende opleidingen zowel op WO-niveau als ook op Hbo-niveau aangesteld, in veel gevallen met ambtsbevoegdheid, maar in toenemende mate ook zonder. De masteropleidingen die opleiden tot geestelijk verzorger bij zorginstellingen zijn door de Vereniging van Geestelijk Verzorgers bij Zorginstellingen geaccrediteerd aan de hand van een toetsingskader (<http://skgv.mijnregister.nl/files/Toetsingskader%20bij-%20en%20nascholing1.pdf>), en opgenomen in het register van geaccrediteerde opleidingen van de Stichting Kwaliteitsregister Geestelijk Verzorgers. Naast éénjarige opleidingen tot geestelijk verzorger bestaan er ook driejarige masteropleidingen die tevens opleiden tot een kerkelijk ambt en die voldoen aan de eerder genoemde kerkelijke eisen.

Met het oog op een bredere inzet in tal van andere organisaties biedt een enkele faculteit ook een éénjarige masteropleiding op het terrein van de geestelijke zorg in organisaties aan.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een master geestelijke verzorging:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.
- Afgestudeerden beschikken over de kwalificaties die zij nodig hebben om toegelaten te worden tot de functie van geestelijk verzorger bij het leger of een justitiële inrichting, voldoen aan de eisen zoals gesteld in het toetsingskader van de VGVZ (<http://skgv.mijnregister.nl/files/Toetsingskader%20bij-%20en%20nascholing1.pdf>), of beschikken over gelijkwaardige kwalificaties.
- Afgestudeerden van een driejarige master geestelijke verzorging voldoen tevens aan de eindtermen die boven genoemd zijn bij masteropleidingen die opleiden tot een ambt.

Naast deze eindtermen die alle opleidingen gemeenschappelijk hebben, zijn er per opleiding additionele eindtermen.

Educatieve Masteropleidingen

Hoewel er (nog) geen wettelijke criteria voor de opleiding tot docent in het godsdienst-/levensbeschouwelijk onderwijs zijn geformuleerd, zijn er door humanistische, protestantse en rooms-katholieke beroepsverenigingen wel ‘profielen’ van de betreffende docent op de 1e en 2e graadsniveau opgesteld. Aan sommige universiteiten kan men via een minor in het bachelorprogramma een tweedegraads lesbevoegdheid verkrijgen. Er zijn twee varianten van de eerstegraads universitaire lerarenopleiding: een éénjarige educatieve master waartoe men kan worden toegelaten na voltooiing van een ander éénjarig masterprogramma binnen het religiedomein, en een tweejarig educatief masterprogramma, waarin de éénjarige universitaire lerarenopleiding wordt gecombineerd met éénjarig vakinhoudelijk verdiepingsprogramma op masterniveau. In beide gevallen maakt een onderwijsstage van 30 EC deel uit van het programma. Feitelijk duurt de masteropleiding tot leraar in beide gevallen twee jaar na de bachelor. Deze opleidingen zijn door de overheid bekostigd en er wordt studiefinanciering voor toegekend.

Binnen DGO bestaat er overeenstemming over de volgende eindtermen voor een educatieve masteropleiding:

- Afgestudeerden voldoen aan bovengenoemde algemene eindtermen en kwalificaties.
- Afgestudeerden beschikken over de pedagogische en didactische kwalificaties die in het Nederlandse onderwijsveld gebruikelijk zijn voor docenten met een eerstegraads lesbevoegdheid.

Educatieve masteropleidingen vallen buiten de in DGO-verband georganiseerde visitatieronde.

Overige Masteropleidingen

De eisen voor de theologische masterprogramma's die voor meerdere beroepsvelden opleiden, verschillen per instelling en per studievariant.

Bijlage 3: Beoogde eindkwalificaties

Bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

De student(e) die deze opleiding heeft afgerond beschikt over:

- een algemene oriëntatie op de grondslagen van de studie van godsdienst en levensbeschouwing en de plaats die deze binnen het geheel der wetenschappen inneemt;
- een algemene kennis van de wereldgodsdiensten en (seculiere) levensbeschouwingen;
- een meer gevorderde kennis van en inzicht in één van de wereldgodsdiensten of levensbeschouwingen;
- inzicht in de waarheidsaanspraken van religies en seculiere levensbeschouwingen inzake moraal en geloof;
- inzicht in de (normatieve) rol van religie en seculiere levensbeschouwing in een pluralistische cultuur;
- voldoende kennis van vakspecifieke Engelstalige literatuur;
- academische vaardigheden die voldoen aan de eisen van een WO-bachelor (eisen Dublin-descriptoren);
- daarnaast heeft de student(e) de studie verbreed en verdiept middels de minor, met onderwijs buiten de eigen opleiding, mogelijkterwijs kennis en inzicht in het Arabisch of Sanskriet, mogelijkterwijs een stage of een studieverblijf in het buitenland.

Masteropleiding Theology and Religious Studies (60 ec)

The Master of Theology and Religious studies program seeks to enable students

- to acquire a thorough theoretical foundation in the subjects that belong to the chosen subprogram;
- to reflect theologically and critically on the issues that pertain to the chosen subprogram and to place them in a multi-disciplinary frame of reference;
- to make independent critical judgments on the basis of limited data and with an eye on the social and ethical implications;
- to communicate the results of research efforts to diverse audiences of specialists and non-specialists;
- to conduct independent scholarly research within the area of the chosen subprogram.

Verder kent de opleiding specifieke eindtermen per specialisatie.

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180 ec)

De afgestudeerde beschikt over:

- verdiepte kennis en inzicht op het gebied van de klassieke theologie zodanig dat hij of zij op dit gebied zelfstandig wetenschappelijk onderzoek kan verrichten;
- voldoende kennis, inzicht, vaardigheden en attitude om het predikantschap in een voortgaand leerproces zelfstandig te kunnen uitoefenen;
- voldoende kennis van vakspecifieke wetenschappelijke Engelstalige literatuur;
- academische vaardigheden die voldoen aan de eisen van een wo-master (Dublin-descriptoren).

Als algemeen einddoel voor deze opleiding geldt dat de student voldoende kennis, inzicht, vaardigheden en attitude verwerft om het predikantschap in een voortgaand leerproces zelfstandig te kunnen uitoefenen. Het gaat dus om het aanleren van een theologische en professionele bekwaamheid. Dat wil zeggen:

- **Kennis:** de student beschikt over een grondige theologische vorming, die hem/haar in staat stelt op wetenschappelijk verantwoorde wijze de bijbel en de traditie te bestuderen, verstaanbaar uit te leggen en op constructieve wijze in te brengen in het contact met mensen binnen en buiten de kerk;
- **Vaardigheden:** de student beschikt over de ambachtelijke en agogische vaardigheden die nodig zijn om de gemeente en haar leden procesmatig in haar ontwikkeling te begeleiden. De student beschikt over de communicatie vaardigheden die het mogelijk maken te functioneren in een geloofsgemeenschap waarin mensen met verschillende achtergrond, opleiding en geloofsbeleving deelnemen;
- **Inzicht:** de student is in staat een gecompliceerde situatie in de veelvoudige werkelijkheid van de gemeente te analyseren en daarbij de meest bruikbare theoretische kennis ter verheldering te gebruiken. De student is vertrouwd met de eigen kerkelijke traditie. De student is in staat om zichzelf/haarzelf theologisch in de breedte van de kerken te positioneren.
- **Attitude:** de student is zich bewust van de wijze waarop zijn/haar persoon een instrument is in de ambtsuitoefening. De student is zich bewust van de eigenlijk mogelijkheden en beperkingen ten aanzien van het predikantschap en heeft getoond op het eigen optreden te kunnen reflecteren en dit constructief in te kunnen zetten in een permanent leerproces. De student is bekend met de wijze waarop hij of zij creatief kan omgaan met de persoonlijke ontvankelijkheid en weerbaarheid en de balans tussen bijvoorbeeld nabijheid en distantie, cognitie en emotie, privé en professioneel.

Bijlage 4: Overzicht van de programma's

Bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

Het programma van de opleiding telt in totaal 180 ec. Een studiejaar bestaat uit twee semesters met elk twee periodes van 12 ec en één periode van 6 ec. De totale studiebelasting per jaar bedraagt 60 ec. De voltijdvariant van de opleiding omvat drie jaar. De deeltijdvariant wordt gevolgd in zes jaar, waarbij elk jaar van de voltijdvariant over twee jaar wordt verdeeld.

De bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing heeft vier parallelle trajecten: regulier, islam, Boeddhisme en Hindoeïsme. De twee laatste trajecten worden sinds september 2012 aangeboden.

Traject Regulier

	Periode 1 (6 ec)	Periode 2 (6 ec)	Periode 3 (3 ec)	Periode 4 (6 ec)	Periode 5 (6 ec)	Periode 6 (3 ec)
semester 1	R&L interdiscipl.	Geschiedenis filosofie	Religie-theorieën	Jodendom	Islam	Interculturele theologie
semester 2	Hindoeïsme	Boeddhisme	Wetenschaps-filosofie religie	Christendom	Inleiding sociale wetenschappen	Nieuwe religieuze stromingen
semester 3	Antropologie van religie	Religieuze existentie in Amsterdam	Oosterse filosofie A	Godsdienst-psychologie en -sociologie	Godsdienst-pedagogiek	Oosterse filosofie B
semester 4	Godsdienst-filosofie	Religies in pluralistische cultuur	Godsdienst-fenomenologie I	Seculiere levensbeschouwing en zingeving	Media, religie & populaire cultuur	Godsdienst-fenomenologie II
semester 5	Minor R&L	Minor R&L	Minor R&L	Verdieping religie of levens-beschouwing	Voorbereiding scriptie	Scriptie
semester 6	Minor R&L	Minor R&L	Minor R&L	Ethische theorieën	Ethiek van de wereldreligies	Scriptie

Traject Islam

	Periode 1 (6 ec)	Periode 2 (6 ec)	Periode 3 (3 ec)	Periode 4 (6 ec)	Periode 5 (6 ec)	Periode 6 (3 ec)
semester 1	Geschiedenis Islam tot 1800	Geschiedenis filosofie	Religietheorieën	Jodendom	Islamitische filosofie	Religie in het publieke domein
semester 2	Hindoeïsme	Inleiding Koran en Hadith I	Wetenschaps-filosofie religie	Christendom	Inleiding sociale wetenschappen	Islam in het publieke domein
semester 3	Arabisch I	Arabisch II	Arabisch III	Arabisch IV	Arabisch V	Arabisch VI
semester 4	Godsdienst-filosofie	Islamitische systematische theologie	Godsdienst-fenomenologie I	Seculiere levensbeschouwing en zingeving	Usul al-Tafsir I	Islamitische ethiek I
semester 5	Usul al-Fiqh	Usul al-Tafsir II	Islamitische ethiek II	Verdieping religie of levens-beschouwing	Voorbereiding scriptie	Scriptie
semester 6	Inleiding Koran en Hadith II	Geschiedenis Islam na 1800	Godsdienst-fenomenologie II	Ethische theorieën	Islam en Europese cultuur	Scriptie

Traject Boeddhisme

	Periode 1 (6 ec)	Periode 2 (6 ec)	Periode 3 (3 ec)	Periode 4 (6 ec)	Periode 5 (6 ec)	Periode 6 (3 ec)
semester 1	R& L interdisciplinair	Drie tradities 1: Theravada	Religietheorieën	Drie tradities 2: Mahayana	Drie tradities 3: Vajrayana	Boeddhisme als transfor- merende kracht in de mij
semester 2	Hindoeïsme	Geschiedenis filosofie	Wetenschaps- filosofie religie	Christendom	Inleiding sociale wetenschappen	Nederlands Boeddhisme in context
semester 3	Klassieke teksten 1: wijsheid	Religieuze existentie in Amsterdam	Dialogoog en boeddhistische visies op andere tradities	Godsdienst- psychologie en - sociologie	Islam	Religie in het publieke domein
semester 4	Godsdienst- filosofie	Klassieke teksten 2: mededogen	Godsdienst- fenomenologie I	Seculiere levensbeschouwing	Meditatieve en rituele training van de geest in compassie	Godsdienst- fenomeno- logie II
semester 5	Sanskriet 1 of stage	Sanskriet 2 of stage	Sanskriet 3 of stage	Verdieping religie of levens- beschouwing	Voorbereiding scriptie	Scriptie
semester 6	Minor R&L	Minor R&L	Minor R&L	Ethische theorieën	Boeddhistische Ethiek	Scriptie

Traject Hindoeïsme

	Periode 1 (6 ec)	Periode 2 (6 ec)	Periode 3 (3 ec)	Periode 4 (6 ec)	Periode 5 (6 ec)	Periode 6 (3 ec)
semester 1	R& L interdisciplinair	Geschiedenis filosofie	Religietheorieën	Hindoe- geschriften 1: Vedas	Islam	Hindoe- geschriften 2: Upanishads
semester 2	Sanskriet 1	Sanskriet 2	Sanskriet 3	Christendom	Inleiding sociale wetenschappe n	Geschiedenis Hindoeïsme 1
semester 3	Hindoe filosofie	Religieuze existentie in Amsterdam	Hindoe filosofie 2	Godsdienst- psychologie en - sociologie	Hindoe- filosofie 3	Religie in het publieke domein
semester 4	Godsdienst- filosofie	Geschiedenis Hindoeïsme 2	Wetenschaps- filosofie religie	Hindoenarrativit eit	Hindoepraktijk 1	Vedische psychologie
semester 5	Minor R&L	Minor R&L	Minor R&L	Hindoe-ethiek	Voorbereiding scriptie	Scriptie
semester 6	Minor R&L	Minor R&L	Minor R&L	Godsienst- pedagogiek of Media, religie en populaire cultuur	Ethiek van de wereldreligies	Scriptie

Masteropleiding Theology and Religious Studies (60 ec)

In de masteropleiding Theology and Religious Studies zijn de vroegere masteropleidingen *Theology* en *Religie & Levensbeschouwing* gecombineerd tot één opleiding, die zich uitdrukkelijk richt op de bredere beroepsvelden van de theoloog en religiewetenschapper. De masteropleiding heeft de volgende specialisaties:

- Bible Translation (BT)
- Evangelical and Reformation Theology (ERT)
- Living Reformed Theology (LRT)
- Church Ministry (CM)
- Levensbeschouwelijke Vorming (LEVO)
- Media, Religie en Cultuur (MRC)
- Geestelijke Zorg in Organisaties (GZIO)
- Islamitische Geestelijke Zorg (IGZ)
- Verdieping Islam (VI)

Het programma van de éénjarige opleiding telt in totaal 60 ec en wordt in voltijd en deeltijd aangeboden. Deeltijders doen de opleiding in twee jaar. Het onderwijsaanbod is verdeeld in 33 ec aan verplichte modules en 27 ec keuzemodules (electives). Verplicht zijn de twee hoofdmodules die de naam dragen van de specialisatie, de module General Research Skills (GRS) en de afstudeerscriptie.

	BT	LRT	ERT	CM	GZIO	IGZ	MRC	LEVO	VI	EC
1	Exegesis OT Advanced Reading Hebrew (3ec) Introduction Translation Studies (3ec)	LRT1 Elect.	ERT1 Elect.	CM1 Elect.	Psychol. Antrop.	Psychologie Contemp. Islam. Theol.	MRC1 Elect.	Pedag.A Elect.	Contemp. Islam. Theol. Islam in Europa	6 6
2	Bible Translation Describing Morpho- syntax	LRT2 Elect.	ERT2 Elect.	CM2 Elect.	GZIO 1 Ethics	Islamitische Theologie geestelijke verzorging Moslim Jongeren tussen twee Culturen	MRC2 Elect.	Godsdienst- didactiek Elect.	Islamitische filosofie Qu'ran uitleg en jurisprud.	6 6
3	GRS Thesis	GRS Thesis	GRS Thesis	GRS Thesis	GRS Elective	GRS Islam. ethiek en fiqh I	GRS Fac. Mod.	GRS Elective	GRS Fac Mod	3 3
4	Thesis Law & Ethics in the OT	Thesis Elect.	Thesis Elect.	Thesis Elect.	GZIO 2 Stage/ Leer- onderzoek	Stage/Leer- onderzoek GZIO 2 of Islamitische Preekkunde	Stage/ LO (12ec)	Stage/ LO Thesis	Literature study I Islam Thesis	6 6
5	Thesis Anthropol. Linguistics	Thesis Elect.	Thesis Elect.	Thesis Elect.	Thesis Thesis	Thesis Thesis	Thesis Thesis	Stage/ LO Thesis	Verdieping Islam III Thesis	6 6
6	Thesis Integration Module	Thesis Integr. module	Thesis Integr. module	Thesis Integr. module	Thesis Thesis	Thesis Thesis	Thesis Thesis	Thesis Thesis	Thesis Thesis	3 3

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180 ec)

Het curriculum bevat 180 EC, verspreid over drie jaar van 60 EC. Elk jaar is ingedeeld in 6 perioden. Alle trajecten worden gevormd door een generiek deel en een seminarium-deel, waarbij het generieke deel minimaal 60% van het programma omvat, terwijl de seminaria de overige 40% voor hun rekening nemen. Het programma van het eerste jaar biedt een gemeenschappelijke wetenschappelijke basis: exegese OT, exegese NT. In het specialisatiejaar vormen specialisatiemodules en verdiepingen de rode draad, alsmede het vak general research skills. In totaal worden 18 EC besteed aan het onderzoek en het schrijven van de masterscriptie. Studenten van het DS en het BS volgen deze route in het derde jaar, terwijl dit voor het HHS in het tweede jaar valt. De vakken die gegeven worden rond beroepsvoorbereiding, verschillen per seminarium en zijn vooral afhankelijk van de kerkelijke eindtermen.

Driejarige masteropleiding, traject Baptisten Seminarium

Jaar 1

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x 6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3 EC)
Exegese OT	Exegese NT	Faculty Module	Christelijke ethiek doperspectief	Homiletiek	Gemeente ethiek
Specialisatie module/keuzevak	Specialisatie module/keuzevak	Spiritualiteit I	Specialisatie module/keuzevak	Specialisatie module/keuzevak	Liturgiek I

Jaar 2

Periode 1 (1x6 + 2x3 EC)	Periode 2 + 3 (18 EC)	Periode 4 (1x6 + 2x3 EC)	Periode 5 (12 EC)	Periode 6 (6 EC)
Gemeenteopbouw	Stage gemeenteopbouw, pastoraat & homiletiek	Pastorale Theologie II	Stage, pastoraat, homiletiek en supervisie	Scriptie BS
Pastorale Theologie I		Liturgiek II		
Dogmatiek		Spiritualiteit II		

Jaar 3

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (6 EC)
Specialisatie module I BS	Specialisatie module II	Verdieping Specialisatie	Verdieping Specialisatie	Verdieping Specialisatie	Scriptie
The Human Dimension of Faith	Verdieping Specialisatie	General Research Skills	Scriptie (totaal 18EC)	Scriptie	Scriptie

Driejarige masteropleiding, traject Doopsgezinden Seminarium

Jaar 1

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3 EC)
Exegese OT	Exegese NT	Faculty Module	Christelijke ethiek doperspectief	Peace Theology	Nederlandse Doopsgezinde in Verlichting
Specialisatie module/keuzevak	Specialisatie module/keuzevak	Feminist Theology	Specialisatie module/keuzevak	Specialisatie module/keuzevak	Doopsgezinde in 19 ^e en 20 ^e E

Jaar 2

Periode 1 (1x6 + 2x3 EC)	Periode 2 (1x6 + 2x3 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (1x6 + 2x3 EC)	Periode 5 (1x6 + 2x3 EC)	Periode 6 (6 EC)
Psychologie	Godsdiensdidactiek	Klinische pastorale vorming	Hermeneutiek van de bijbelse lietratuur	Drie seminarie weken	Eindverslag c.q. proponents- scriptie
Gemeenteopbouw	Diakonie/ Evangelistiek		Catechetiek/ gemeente- toerusting	Hymnologie, preaching and performance	
Sociale en kerkelijke kaart	Liturgiek/ Homiletiek		Pastoraat en counseling	Peacebuilding and Restorative Justice	

Jaar 3

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (6EC)
Specialisatiemodule I of specialisatie / keuzevak	Specialisatiemodule II of specialisatie/ keuzevak	Verdieping Specialisatie	Verdieping Specialisatie	Verdieping Specialisatie	Scriptie
The Human Dimension of Faith	Verdieping Specialisatie	General Research Skills	Scriptie (totaal 18EC)	Scriptie	Scriptie

Driejarige masteropleiding, traject Hersteld Hervormd Seminarium

Jaar 1

Periode 1 (2x6 EC)	Periode 2 (2x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (2x3 EC)
Exegese OT	Exegese NT	Dogmatiek Erasmus en Luther inzake geloofsleer	Geschiedenis en theorie van de Homiletiek	Praktische Theologie	Gereformeerd e Spiritualiteit
Specialisatie module/ Keuzevak	Specialisatie module/ keuzevak	Apologetiek	Specialisatie module/ keuzevak	Specialisatie module/ keuzevak	Geschiedenis gereformeerd Piëtisme

Jaar 2

Periode 1 (6 EC + 2x 3 EC)	Periode 2 (1x6 en 2x3EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (2x6 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (6EC)
Specialisatiemodule I of specialisatie/ keuzevak	Specialisatiemodule II of specialisatie/ Keuzevak	General Research Skills	Verdieping Specialisatie	Verdieping Specialisatie	Scriptie
Homiletiek	Ethiek A	Ethiek A (vervolg P2)	Scriptie (totaal 18EC)	Scriptie	Scriptie
The Human Dimension of Faith	The Human Dimension of Faith (vervolg P 1)				

Jaar 3

Periode 1 (4x3 EC)	Periode 2 (2x3 + 1x6 EC)	Periode 3 (2x3 EC)	Periode 4 (4x3 EC)	Periode 5 (2x6 EC)	Periode 6 (1x4 + 1x2 EC)
Homiletiek	Homiletiek	Dogmatiek/ symboliek	Pastoraat	Dogmatiek	Kerkelijke scriptie
Pastoraat			Catechetiek		
Gemeenteopbouw & praktijk- oriëntatie	Bijbelse Theologie		Ethiek B		
Stage en supervisie	Stage en supervisie	Apologetiek	Stage en supervisie	Geschiedenis Vaderlandse Kerk van 1795 en Onderzoek Gereformeerde Piëtisme	Hervormd Kerkrecht

Bijlage 5: Kwantitatieve gegevens over de opleidingen

Instroom-, doorstroom- en uitstroomgegevens

Bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

Uitval na 1, 2, en 3 jaar

Cohort	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Uitval na 1jr	38%	36%	36%	47%	39%	57%
Uitval na 2jr	46%	42%	42%	53%	43%	
Uitval na 3jr	44%	52%	42%	57%		

Bron: 1cHO. Selectie: Opleidingsvorm: voltijd / Voorkomen: 1;2

Selectie, vervolg: Na-inschrijving: ja;nee / Premaster: ja;nee / Studenten van instelling: VU

Rendement binnen opleiding van herinschrijvers na 1 jaar (vwo-instroom)

Cohort	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rendement na 3 jaar	0%	22%	25%	9%	29%	30%
Rendement na 4 jaar	0%	44%	33%	64%	57%	
Rendement na 5 jaar	0%	56%	50%	64%		
Rendement na 6 ⁽⁺⁾ jaar	0%	89%	58%			

Bron: 1cHO. Selectie: Opleidingsvorm: voltijd / Voorkomen: 1;2

Selectie, vervolg: Na-inschrijving: ja;nee / Premaster: ja;nee / Studenten van instelling: VU

Rendement binnen opleiding van herinschrijvers na 1 jaar (totale instroom)

Cohort	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rendement na 3 jaar	29%	15%	29%	14%	33%	25%
Rendement na 4 jaar	43%	26%	38%	57%	57%	
Rendement na 5 jaar	57%	37%	54%	62%		
Rendement na 6 ⁽⁺⁾ jaar	71%	52%	63%			

Bron: 1cHO. Selectie: Opleidingsvorm: voltijd / Voorkomen: 1;2

Selectie, vervolg: Na-inschrijving: ja;nee / Premaster: ja;nee / Studenten van instelling: VU

Masteropleiding Theology and Religious Studies (60 ec)

Rendement opleiding

Cohort	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Rendement na 1 jaar	18%	37%	30%	22%	26%	29%
Rendement na 2 jaar	38%	55%	65%	47%	58%	
Rendement na 3 jaar	53%	63%	78%	62%		
Rendement na 4 ⁽⁺⁾ jaar	59%	71%	83%			

Bron: 1cHO. Selectie: Opleidingsvorm: voltijd / Voorkomen: 1;2

Selectie, vervolg: Na-inschrijving: ja;nee / Premaster: ja;nee / Studenten van instelling: VU

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180 ec)

Rendement opleiding

Cohort	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rendement na 3 jaar	20%	40%	43%	0%	60%	38%
Rendement na 4 jaar	20%	70%	71%	33%	100%	
Rendement na 4 ⁽⁺⁾ jaar	40%	80%	100%	67%		

Bron: 1cHO. Selectie: Opleidingsvorm: voltijd / Voorkomen: 1;2

Selectie, vervolg: Na-inschrijving: ja;nee / Premaster: ja;nee / Studenten van instelling: VU

Contacturen

Bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

Studiejaar	1	2	3
Contacturen	262,25	243	104,25

Masteropleiding Theology and Religious Studies (60ec)

Voor de subprogramma's BT, ERT, LRT, CM en VI geldt dat elk traject is opgebouwd uit gelijke elementen, tezamen 1680 uur per jaar:

Studiejaar	College	Stage/leeronderzoek	Zelfstudie	Scriptie	Totaal
1	168	0	1008	504	1680

Voor de subprogramma's GZIO, IGV, LEVO en MRC geldt dat een Stage/leeronderzoek deel uitmaakt van het curriculum. Dit leidt tot de volgende verdeling van de studielast:

Studiejaar	College	Stage/leeronderzoek	Zelfstudie	Scriptie	Totaal
1 GZIO	144	168	864	504	1680
1 Overig	120	336	720	504	1680

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180ec)

Studiejaar	College	Stage	Zelfstudie	Scriptie	Totaal
1	400		1200	80	1680
2	100		908	672	1680
3	176	336	1056	112	1680

(uitgaande van het HHS model en representatief voor BS en DS)

Gerealiseerde docent-studentratio

De docent-studentratio aan de Faculteit der Godgeleerdheid is berekend als 1:8.

Docentkwaliteit

De docentkwaliteit wordt als volgt beschreven: 100% van de docenten heeft een masterdiploma, 89% heeft een PhD en 40% heeft een BKO. Volgens de zelfstudie is nog eens 39% van de docenten bezig met een BKO-cursus. Overige docenten hebben een zeer kleine aanstelling of zijn net in dienst; in dat laatste geval zullen zij nog de opdracht krijgen een BKO te halen.

Bijlage 6: Bezoekprogramma

Woensdag 5 juni 2013

09u00 Ontvangst bij Faculteit Godgeleerdheid

09u15 Voorbereidende vergadering Commissie

12u00 Lunch

12u30 Gesprek inhoudelijk verantwoordelijken

- Dr. A.M. Lanser – van der Velde, Portefeuillehouder Onderwijs
- Dr. A.L. Minnema, Coördinator Bachelor Religie en Levensbeschouwing
- Dr. J.W. van Saane, Coördinator Bachelor Theologie
- Dr. E.C.T. de Jongh, Coördinator MTRS, Geestelijke zorg in organisaties
- Dr. E. van Staalduine-Sulman, Coördinator MTRS, ERT-LRT
- Dr. W. van Vlastuin, Coördinator MTR HHS

13u15 Gesprek studenten bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

- Lisanne Kalverdijk, eerste en tweedejaars, Islam
- Corine de Jong, eerstejaars, Boeddhisme
- Elsje Kuiper, eerste en tweedejaars verkort, Regulier
- Julia Anderson, derdejaars, Regulier
- Naseer Alvi, derdejaars, Islam

14u00 Gesprek docenten bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

- Dr. M. Ajouaou, Centrum voor Islamitische Theologie
- Prof. dr. A.F.M. van der Braak, Godsdienstfilosofie
- Prof. dr. H.C. Stoffels, Praxis
- Drs. A.L. Vroom, Godsdienstfilosofie
- Dr. W.B.S. van de Wetering – el Bouyadi, Centrum voor Islamitische Theologie
- Dr. L. Minnema, Godsdienstfilosofie

14u45 Intern overleg commissie

15u15 Gesprek studenten masteropleiding Theology and Religious Studies (60 EC)

- Najoua Achetib, Verdieping Islam en Islamitische Educatie
- Jeannette Doff, Geestelijke Zorg in Organisaties
- Naomi Moor, Media, Religie en Cultuur
- Truus de Boer, Church Ministry
- Mark Hage, Evangelical and Reformation Theology

16u00 Gesprek docenten masteropleiding Theology and Religious Studies (60 EC)

- Dr. J. Roeland, Praxis
- Dr. A. Karagul, Centrum voor Islamitische Theologie
- Prof. dr. R.R. Ganzevoort, Praxis
- Prof. dr. C. van de Kooij, Dogmatiek en Oecumenica
- Dr. J.W. Dyk, Bijbelwetenschappen
- Dr. E. van Staalduine-Sulman, Bijbelwetenschappen

16u45 Intern overleg commissie

17u15 Gesprek Alumni

- Jill Peters, BRL, educatieve minor, leraar godsdienst/levensbeschouwing
- Hamza Akkar, MTRS IGZ, moslim geestelijk verzorger
- Bianca van Weesp, MTRS GZIO, stafadviseur en promovenda
- Gusta Tavecchio, MTRS LEVO, trainer, ontwikkelaar en promovendus
- Wiljan van Blijderveen, MTRS HHS, predikant Hersteld Hervormde Kerk
- Joel Friso, MTRS MRC, programmamaker

18u00 Intern overleg commissie

18u30 Einde dag 1

Donderdag 6 juni 2013

08u45 Intern overleg commissie

09u30 Gesprek studenten masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180 EC)

- Bram Noteboom, eerstejaars HHS
- Gerco Noordermeer, eerstejaars HHS
- Dirk Cornelis de Pater, tweedejaars HHS
- Maaïke de Jong, tweedejaars DS
- Floris van Binsbergen, derdejaars HHS
- Wilfred Mulder, derdejaars HHS

10u15 Gesprek docenten masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen (180 EC)

- Prof. dr. E.A.J.G. van der Borcht, Dogmatiek en Oecumenica
- Drs. P.C. Hoek, Praxis (HHS)
- Prof. dr. Lietaert Peerbolte, Bijbelwetenschappen
- Prof. dr. F. Enns, Dogmatiek en Oecumenica (DS)
- Prof. dr. H.A. Bakker, Dogmatiek en Oecumenica (BS)
- Dr. M.C. Wisse, Dogmatiek en Oecumenica

11u00 Intern overleg commissie

11u30 Gesprek studenten bacheloropleiding Theologie

- Elizabeth Marteiijn, eerstejaars Algemene Godgeleerdheid
- Joanne Vrijhof, eerstejaars Godgeleerdheid
- Florisca van Willegen, tweedejaars Godgeleerdheid
- Jeroen Hagendijk, tweedejaars Godgeleerdheid
- Johan Smits, tweedejaars Godgeleerdheid, traject Hersteld Hervormd Seminarie
- Rene Visser, derdejaars Godgeleerdheid

12u15 Gesprek docenten bacheloropleiding Theologie

- Dr. S. Stoppels, Praxis
- Prof. dr. P.B.A. Smit, Bijbelwetenschappen
- Prof. dr. M.G.K. van Veen, Kerkgeschiedenis
- Dr. F. Stark, PT Practices Amsterdam
- Prof. dr. K. Spronk, OT Sources Amsterdam
- Dr. G.M. Speelman, Beliefs Amsterdam

13u00 Lunch commissie

13u45 Intern overleg commissie

14u30 Gesprek Opleidingscommissie (incl. vertegenwoordiging bachelor Theologie)

- Dr. J.W. van Saane, Voorzitter (ba Theologie)
- Dr. M.L. Folmer, Lid (ba Theologie)
- Dr. A.W. Zwiep, Lid
- Mirjam Verschoof, Student-lid (ba Theologie)
- Jolanda Homans, Student-lid
- Vincent Benjamin, Student-lid

15u15 Gesprek Examencommissie (incl. ba Theologie) en Studietoelichters

- Prof. dr. R.R. Ganzevoort, Voorzitter
- Dr. S. Stoppels, Lid examencommissie (ba Theologie)
- Dr. W. van Vlastuin, Lid examencommissie
- Dr. P. Sanders, Lid examencommissie (ba Theologie)
- Drs. M. Schonebeek, Studietoelichter Theologie
- S. Minkes MSc, Studietoelichter Religie en Levensbeschouwing

16u15 Spreekuur

17u00 Intern overleg commissie

18u00 Einde dag twee

Vrijdag 7 juni 2013

08u45 Intern overleg commissie

09u30 Gesprek management VU

- Prof. dr. W. Janse, Decaan
- Mr. A.W. Mulder, Directeur Bedrijfsvoering
- Dr. A.M. Lanser-van der Velde, Portefeuillehouder Onderwijs
- Prof. dr. E.A.G.J. van der Borcht, Portefeuillehouder Onderzoek

10u30 Gesprek management PThU

10u45 Intern overleg commissie

11u45 Presentatie voorlopige bevindingen

12u00 Afsluitend drankje (sociale ruimte)

Bijlage 7: Bestudeerde afstudeerscripties en documenten

Voor het bezoek heeft de commissie de afstudeerscripties bestudeerd van de studenten met de volgende studentnummers:

Bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

1439812	1724959	1755382	1632612	1951106
1707280	1728741	1776002	1940244	1832816
1708465	1734504	1771639	1862480	1593129
1815067	1724940	1982419	1692283	1591797
1678779	1861786	1932144	1884778	1852310

Masteropleiding Theology and Religious Studies

1777432	2504241	1738992	1883038	1830252
1556185	2108437	1776002	1815040	1362100
1639447	1861786	643068	1980106	2506523
2081873	1749730	1317652	2112965	1850695
1802720	2125455	1661345	2101793	2079577

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

1339737	1018280	1529595
1580302	1627775	1661469
1317636	1777432	1358782
1608258	1779257	1545337
1375032	1553291	1635204

Voor het bezoek heeft de commissie de Kritische Reflectie voor elk van de vier opleidingen bestudeerd, alsook de belangrijkste aanvullende documenten die in twee bijlagenbundels waren verzameld zoals schematische programmaoverzichten, modulebeschrijvingen en Onderwijs- en Examenregelingen. De bijlagenbundel omvatte ook informatie over de organisatie van het nieuwe masterprogramma en het gezamenlijke bachelorprogramma.

Tijdens het bezoek heeft de commissie onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels als *hard copies* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Notitie Kwaliteitszorg Onderwijs (maart 2013)
- Rapportage Intervisieronde 2013 (juni 2013)
- Regels en Richtlijnen 2012, vastgesteld door de Examencommissie
- Facultaire Regeling Bindend Studiedadvies
- Scriptieregeling master, Faculteit Godgeleerdheid, 2007
- Scriptieregeling bachelor, Faculteit Godgeleerdheid 2011
- Stagehandleiding, Faculteit Godgeleerdheid (februari 2013)
- Richtlijnen paper schrijven
- Modelregeling voor opleidingscommissie (2011)
- Inschrijf- en instroomgegevens
- Onderwijsorganisatie Faculteit der Godgeleerdheid, 2012
- Rapport 'Aansluiten op de arbeidsmarkt'

- Recente verslagen Opleidingscommissie en Examencommissie
- Documenten waaraan de opleiding in de zelfstudies refereert
- Jaarverslagen, facultaire sociale jaarverslagen
- Voorlichtingsmateriaal.

Van een aantal vakken heeft de commissie expliciet al het beschikbare materiaal (handboeken en syllabi, studiehandleidingen, toetsmaterialen, vakevaluaties, enz.) opgevraagd en bekeken:

Bacheloropleiding Religie en Levensbeschouwing

- Christendom
- Geschiedenis van het Hindoeïsme
- Nederlands Boeddhisme in context
- Godsdienstfilosofie
- Religieuze existentie in Amsterdam
- Islamitische Theologie
- Ethiek van de wereldreligies
- Islamitische ethiek II

Masteropleiding Theology and Religious Studies

- General Research Skills
- Integration Module
- Geestelijke Zorg in Organisaties I
- Islamitische Geestelijke Zorg I
- Godsdienstdidactiek
- Media, Religie en Cultuur II

Masteropleiding Theologie en Religiewetenschappen

- Exegese Nieuwe Testament
- Systematische Theologie
- Liturgiek/homilethiek DS
- Homilethiek HHS
- Human Dimension of Faith

Bijlage 8: Onafhankelijkheidsverklaringen

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Diede Houtbeek

PRIVÉ ADRES:

Kaatsaan 14
B-1199 Keerbergen
België

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UU, UvT, UL, TUA, RUG,
RU, TUZKv, VU, PTHU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden kunnen beïnvloeden;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *27.03.2013*

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, consisting of several overlapping loops and a long horizontal stroke extending to the left.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: Eibert Tigchelaar

PRIVÉ ADRES: Memorielaan 3
6226 DB
Maaricht

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Dr Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UvT, UL, TUA, RUG, VU,
PTHU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE ZOULDEN KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *27.03.2013*

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'G. J. van der...' followed by a long horizontal stroke.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Henk Witte

PRIVÉ ADRES:

De Renselg

SOSI DA Goirke

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UL, TUA, TUGK, RU, RUG,
VU, PTHU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE ZOULDEN KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *25.03.2013*

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, consisting of several stylized, overlapping loops and lines, positioned to the right of the 'HANDTEKENING:' label.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Peter Nissen

PRIVÉ ADRES:

*Berg en Dalweg 296
6522 CN Nijmegen*

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie en Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UL, TU3K, VU, PTHU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden kunnen beïnvloeden;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *27.03.2013*

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, consisting of stylized, cursive letters that appear to be 'R' and 'W'.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Stefan Wild

PRIVÉ ADRES:

Kelfhausstraße 5
53173 Bonn
Deutschland

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

Universiteit Leiden

Vrije Universiteit Amsterdam

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: *Leiden*

DATUM: *25.03.13*

HANDTEKENING:

Steen Lier

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

S. Velley

PRIVÉ ADRES:

Boekweit - oord 11
3991 ~~ML~~^{XL} Houten

IS ALS DESKUNDIGE / ~~SECRETARIS~~ GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie en Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UU, UL, RU, UU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE ZOULDEN KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS:

Houten

DATUM:

20-11-2012

HANDTEKENING:

S. Veltman

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM:

Kiki Baangaard

PRIVÉ ADRES:

Schievoldseweg
1082 TC Amsterdam

IS ALS DESKUNDIGE / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

Theologie & Religiewetenschappen

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

UU, UvT, WU, RUG, RU

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE ZOULDEN KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

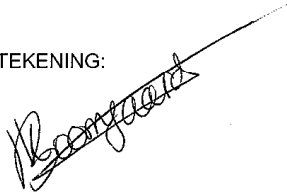
PLAATS:

Groningen

DATUM:

18.04.2013.

HANDTEKENING:

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Boonstra', written over a diagonal line.

ONAFHANKELIJKHEIDS- EN GEHEIMHOUDINGSVERKLARING

INDIENEN VOORAFGAAND AAN DE OPLEIDINGSBEOORDELING

ONDERGETEKENDE

NAAM: MARK DELMARTINO

PRIVÉ ADRES: DIANAAN 15
B-2600 ANTWERPEN

IS ALS ~~BESKUNDIGE~~ / SECRETARIS GEVRAAGD VOOR HET BEOORDELEN VAN DE OPLEIDING:

THEOLOGIE & RELIGIEWETENSCHAPPEN

AANGEVRAAGD DOOR DE INSTELLING:

U. LEIDEN, RUGRONINGEN, VU AMSTERDAM,
PROT. THEOLOG. UNIVERSITEIT

VERKLAART HIERBIJ GEEN (FAMILIE)RELATIES OF BANDEN MET BOVENGENOEMDE INSTELLING TE ONDERHOUDEN, ALS PRIVÉPERSOON, ONDERZOEKER / DOCENT, BEROEPSBEOEFENAAR OF ALS ADVISEUR, DIE EEN VOLSTREKT ONAFHANKELIJKE OORDEELSVORMING OVER DE KWALITEIT VAN DE OPLEIDING TEN POSITIEVE OF TEN NEGATIEVE Zouden KUNNEN BEÏNVLOEDEN;

VERKLAART HIERBIJ ZODANIGE RELATIES OF BANDEN MET DE INSTELLING DE
AFGELOPEN VIJF JAAR NIET GEHAD TE HEBBEN;

VERKLAART STRIKTE GEHEIMHOUDING TE BETRACHTEN VAN AL HETGEEN IN
VERBAND MET DE BEOORDELING AAN HEM/HAAR BEKEND IS GEWORDEN EN
WORDT, VOOR ZOVER DE OPLEIDING, DE INSTELLING OF DE NVAO HIER
REDELIJKERWIJS AANSPRAAK OP KUNNEN MAKEN.

VERKLAART HIERBIJ OP DE HOOGTE TE ZIJN VAN DE NVAO GEDRAGSCODE.

PLAATS: ANTWERPEN

DATUM: 25.03.2013

HANDTEKENING:

